

“Dünyaya çerağ olsun diye nasıl ki ay yaratılmışsa, insanları refah içinde yönetsinler diye de akıllı ve bilgili devlet adamları yaratılmıştır. Onlar akıl ve bilgi sayesinde memleketleri yönetir, halklarını mutlu ederler.

Hükümdarın (devletin) halk üzerinde ne kadar hakkı varsa, halkın da hükümdar (devlet) üzerinde o kadar hakkı vardır.” (Yusuf Has Hacip-Kutadgu Bilig)

## CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER ve ÖNERİLER

**Prof. Dr. Adem Esen<sup>1</sup>**

İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve  
Kamu Yönetimi, İstanbul, Türkiye  
(ORCID ID: **0000-0001-9720-6096** ) adem.esen@istanbul.edu.tr

### ÖZET

Demokrasilerde hükümet edenler, demokrasinin ilk basamağı olan seçimlerle iktidara gelirler. İkinci basamak ise hükümet edenlerin siyasi ve politik yaklaşımlarının uygulanmasıdır. Demokratik hükümetler; hukuk prensipleri, adalet ve insan hakları prensiplerine bağlı olarak hareket eder. Oligarşik hükümetler ise; zümre ve sınıf iktidarı olup,

---

<sup>1</sup> Makale Künye Bilgisi:

ESEN, Adem (2021). “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Üzerine Düşünceler”.  
Avrasya Dosyası Dergisi Cilt No: 12 (Sayı-2): 15-75.

zorlamaya, tehditlere ve baskıya dayalı yaklaşımlar uygular. Demokrasiler zamanla demagojiye, arkasından da anarşiye ve sonrasında da despotizme gitmeye eğilimlidir. Türkiye’de son üç yıldan beri uygulanmakta olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ni (CHS) değerlendirmek maksadıyla, OECD ve G-20 ülkeleri kısaca değerlendirilmiştir. OECD ve G-20 bünyesindeki farklı yönetimlere sahip ülkelerin, 2008 Ekonomik Krizi ve COVID 19 Küresel Salgın gibi kriz ortamlarında başarı durumları incelenmiştir. Her yeni uygulama, doğası gereği bazı eksiklikleri de beraberinde getirmektedir. CHS’de ihtiyaç duyulan düzenlemeler, seçimlerden önce TBMM’deki tarafların karşılıklı diyalogu ve kabulüne göre yapılmasında faydalı olacağı beklenir.

**Anahtar Kelimeler:** Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Demokrasi, Seçim Sistemleri, Siyaset, Siyasi Partiler.

## **ABSTRACT**

Those who govern in democracies come to power through elections, which is the first step of democracy. The second step is the implementation of the political and political approaches of the government. Democratic governments act in accordance with the principles of law, justice, and human rights. Oligarchic governments, on the other hand, are group and class power and apply approaches based on coercion, threats, and oppression. Democracies tend to go to demagoguery, then to anarchy, and then to despotism. In order to evaluate the Presidential Government System (PGS), which has been implemented in Turkey for the last three years, OECD and G-20

countries have been examined. The success of countries with different administrations within the OECD and G-20 in crisis environments such as the 2008 Economic Crisis and the COVID 19 Global Epidemic were reviewed. Every new application comes up with some inadequacy due to its nature. It is considered that it will be beneficial to make the necessary arrangements in the PGS based on the mutual dialogue and acceptance of the parties in the Turkish Grand National Assembly before the elections.

**Keywords:** Democracy, Election Systems, Presidential Government System, Politics, Political Parties.

## GİRİŞ

Bir lke yönetiminin tarihsel süreç içerisinde deėiŐen ihtiyaçlara cevap verebilir nitelikte dinamik bir yapıya sahip olması gerekir. Hükümet sistemleri ülkelerin içinde bulunduğu tarihi, sosyolojik, kültürel ve ekonomik Őartlara göre ortaya çıkar. Hükümetlerin baŐarisında, başkanlık veya parlamenter hkmet sistemleri etkili olmakla birlikte, tek belirleyici değildir. Hiçbir hkmet sistemi tek başına baŐarılar veya krizlere neden olmadığı gibi hiçbiri tek başına sorunları çözücü bir niteliğe de sahip değildir. Dolayısıyla hükümetlerin baŐarisının ölçülmesinde ekonomik veriler yanı sıra ülkelerin siyasi tarihinin, coğrafi yapısının, ekonomik ve siyasi kültürünün, siyasi partilerinin, seçim sistemlerinin ve uluslararası ilişkilerin göz önüne alınması gerekir.

Demokrasilerde hükümet edenler iktidara halkın açık oylarıyla ve iradesiyle gelirler. Böylece demokrasinin ilk basamağı seçimlerdir. İkinci basamağı ise hükümet edenlerin bu konuma geldikten sonra tuttukları yol ve hareket tarzlarıdır. Demokratik bir hükümet iktidarını hukuk prensipleri, adalet ve insan hakları prensiplerine göre yürütür. Çoğunluğu sağlayan hükümetin işlerini ve icraatını kendisine oy verenlere, sonra halka beğendirmesi, karşı partilere tenkit fırsatı verecek hatalara düşmemesi gerekir. Demokraside insanlar serbest olmakla beraber ikna edilerek hükümet sürdürülebilir. Oligarşilerin zümre ve sınıf iktidarı ise zorlamaya, tehditlere ve baskıya dayanır. Demokrasinin bir parmak ötesi despotizm, bir parmak aşağısı anarşidir. Zira demokrasi demagojiye arkasından da anarşiye ve sonrasında da despotizme gitmeye eğilimlidir.

Bu çalışma Türkiye’de son üç yıldan beri uygulanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ni (CHS) değerlendirme ve yeni anayasa üzerine bazı öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Çalışma anayasa hukuku açısından yapılmamıştır. Burada Ali Fuad Başgil’in ifadesiyle teknik konuları “Esasiye Hukukçuları kendi aralarında kıyamete kadar çekiştirip dursunlar” diye onlara bırakıp, CHS değerlendirilmeye çalışılacaktır.

## **Hükümetlerin Performansını Etkileyen Unsurlar**

Son yıllarda karşılaştırmalı siyaset alanında ülkelerin gelişmişlik düzeylerini açıklamaya dönük birçok yaklaşım geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlarda bazı araştırmacılar ülkeler arasındaki gelişmişlik

farklarını, ekonomik faktörlere bağlarken bazıları da siyasal ya da kurumsal faktörlere bağlamıştır.

Hükümetlerin siyasal ve ekonomik anlamda performansını etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Ekonomik unsurlar olarak döviz kurları, faiz oranları, enflasyon ve işsizlik ön plana çıkarken; siyasal unsurlar olarak, kurumsal yapılar, seçim sistemleri, siyasi partiler ve siyasal istikrar öne çıkmaktadır. Bu unsurlar, ülkenin içinde bulunduğu siyasal ve ekonomik yapının yanı sıra uluslararası sistemle de yakından ilgilidir. Bunun yanı sıra uluslararası gelişmeler hükümetlerin performansı üzerinde etkili olan bir başka unsurdur.

Hükümetler uyguladıkları mali ve iktisadi politikalarla genel ekonomik işleyişi etkiler. Hükümetlerin görev, yetki ve sorumlulukları hükümet sistemiyle yakından ilişkilidir. Tek belirleyici olmamakla birlikte hükümet ve seçim sistemleri, siyasal istikrarla da ilişkilidir. Çoğunluk seçim sistemlerinin uygulandığı ülkelerde daha istikrarlı hükümetler kurulurken; nispi temsil sisteminin uygulandığı ülkelerde koalisyon hükümetleri nedeniyle nispeten daha istikrarsız hükümetler kurulmuştur.

Başkanlık sistemiyle yönetilen ve federal bir yönetimi benimseyen ABD ile parlamenter sistemle yönetilen ve üniter bir yapılanmayı benimseyen İngiltere'nin; liberal kökten gelme, yasama, yürütme ve yargı arasında ayrılığın olması gibi konularda benzerliği bulunmaktadır. Buna karşılık söz konusu erkler arasındaki denetim ve denge fonksiyonu ile bu erklerin oluşum biçimleri, her iki ülkede farklılık göstermektedir. Dolayısıyla yapılacak karşılaştırmalarda, salt

kurumsal yapılar kadar kurumsal yapıların oluşumu da göz önüne alınmalıdır.

Fransa'nın temsil ettiği yarı başkanlık sistemi cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği parlâmenter sistemin de özelliklerin taşıyan karma sistemdir. İsviçre meclis hükümeti sistemini uygulamaktadır.

Hükümetlerin performansını etkileyen siyasal unsurlardan birisi ülkedeki siyasal partilerin yapısı ve uygulanan seçim sistemleridir. Seçimler, demokrasilerde iktidarın en önemli meşruiyet kaynağıdır. Seçim sistemleri temsilde adaletin sağlanmasının yanı sıra siyasal istikrarla yakından ilgilidir. Seçim sistemleri, kullanılan geçerli oyların yasama meclislerinde sandalyelere nasıl dönüşeceğini belirleyen teknik usullerdir. Ülkelerin demokrasilerinin karşılaştırılmalarında, seçim sisteminin türü, tek parti ya da çok partili bir sisteme sahip olması, yürütmenin tek parti ya da koalisyon olması ile birlikte yasama ve yürütme arasındaki ilişkiler oldukça önemlidir.

Parlâmenter sistemle yönetilen ve seçim sistemi olarak da nispi temsil sistemini uygulayan ülkelerde koalisyonlar nedeniyle siyasal istikrarsızlıklar yaşanabilmektedir. Bu ülkelerde koalisyon görüşmelerinin uzun sürmesi ve hükümet sürelerinin kısa olması, siyasal istikrarsızlıklara neden olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. Son yıllarda parlâmenter sistemle yönetilen Batı Avrupa'daki birçok ülkede, seçimler sonrasında koalisyon hükümetlerinin kurulamamış olması ya da kurulan hükümetlerin uzun süreli görev yapamaması hükümet sistemi tartışmalarına neden olmuştur.

Seçim sistemlerinin yanı sıra hükümetlerin performansını etkileyen bir diğer unsur da siyasi partilerdir. Bazı siyaset bilimcilerine göre başkanlık sisteminde çok sayıda partinin bulunması, hükümet otoritesini kuvvetlendirirken parlamentonun otoritesini zayıflatmaktadır. Buna karşılık parlamenter sistemde ise çok sayıda partinin parlamentoda olması hükümetin otoritesini zayıflatmaktadır.

Hükümetlerin performansını etkileyen siyasi unsurlardan bir diğeri de siyasal istikrardır. Politik ekonomi açısından üretim, istihdam, büyüme, milli gelir ve refah gibi ekonomik sonuçlar ülkelerin siyasal yapısı ile yakından ilgilidir. Ülkelerin uzun vadede sürdürülebilir bir kalkınmayı gerçekleştirebilmesi siyasal istikrarına bağlıdır. Siyasal istikrarın makroekonomik performans göstergelere olan etkisine ilişkin pek çok araştırma yapılmıştır. Yapılan bu araştırmalarda siyasal istikrarın, büyüme ve kişi başına düşen milli gelirlerde artış gibi makroekonomik performans göstergelerini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Ekonomik krizlere hükümetlerin müdahale edebilmesi için gerekli siyasal iradeyi ortaya koyabilmesi ve gerekli istikrar programlarını uygulayabilmesi, hükümetlerin parlamentoda sahip olduğu güçle yakından ilgilidir. Koalisyon hükümetlerinin yaygın olduğu parlamenter sistemde, hangi ekonomik programın uygulanması gerektiği konusunda koalisyon partileri arasında fikir ayrılıkları yaşanabilirken; başkanlık sisteminde yürütme iktidarının başkanda olması, krizlere daha kolay müdahale imkânı vermektedir.

Diğer taraftan siyasal istikrarsızlıklar, ülkelerin refah seviyesini olumsuz yönde etkilemekte; işsizlik, fakirlik ve daha birçok sosyal sorunu beraberinde getirmektedir. Siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar, ara rejimler olarak da adlandırılan askeri yönetimlere, otoriterleşmeye ve antidemokratik yönetimlere kapı aralamaktadır. Söz konusu ara rejimler, hükümet sistemi ister parlamenter isterse başkanlık sistemi olsun; siyasal, sosyal ve ekonomik hak ve özgürlükleri kısıtlama noktasında farklılık göstermemektedir. Ara rejim ve sıkıyönetim dönemlerinde önemli ölçüde insan hakları ihlalleri yaşanmaktadır.

Hükümet sistemleri tek başına krizleri önlemeyi ve demokratik bir yönetimi garanti etmemektedir. Nitekim parlamenter sistemle yönetildiği dönemde sıkça askeri darbelerle maruz kalan Türkiye gibi, başkanlık sistemiyle yönetilen birçok Latin Amerika ülkesinde askeri darbeler gerçekleşmiştir. 1954 Paraguay, 1964 Brezilya, 1971 Bolivya, 1973 Şili ve Uruguay'dan sonra 1976 yılında Arjantin de askeri darbeler yaşanmıştır.

Hükümetlerin performansı üzerinde politik ve ekonomik unsurların yanı sıra etkili olan bir başka unsur da uluslararası ekonomik ve siyasi gelişmelerdir. Uluslararası kaynaklı ekonomik krizler, siyasal ve sosyal gelişmelerle birlikte ekonomik ve sosyal nitelikli kuruluşların aldıkları kararlar, hükümetlerin performansını etkilemektedir.

Yeni dünya düzeni olarak da tanımlanan “küreselleşme” olgusu; ulus aşırı bir ekonomi ve siyasal düzeni ifade etmektedir. Küreselleşme, yalnızca ülkelerin ekonomik yapısını etkilemekle kalmamış; siyasal, sosyal, askeri ve yönetsel boyutta ülkelerin yönetim sistemlerini



etkilemiştir. Küreselleşmenin ne anlama geldiği, avantajları ve dezavantajlarına yönelik birçok araştırma yapılmıştır. Bazı araştırmacılar küreselleşmeyi, ulus devletin gücünün uluslararası kuruluşlara karşı aşındığı ve devletlerin ekonomik düzlemdeki yetkilerini giderek ulus-üstü kurumlara devretmesi durumuyla karşı karşıya kaldığı gerekçesiyle eleştirmiştir.

Küreselleşme, bilgi işlem ve finansal düzenlemelerdeki gelişmelerle birlikte artmış ve ülkeler arasında mal, hizmet ve finansal varlıkların transferinin çok hızlı ve kolay yapılabildiği bir döneme girilmiştir. İktisadi anlamda ülkelerin kapasitesine bağlı olan kaynaklar, küreselleşmeyle birlikte uluslararası piyasalardan temin edilme imkânına kavuşmuştur. Buna karşılık ekonomik ve siyasal nitelikli krizler ulusal ekonomileri etkilemeye başlamıştır.

Savaş, devrim ve uluslararası göç gibi olağanüstü gelişmeler dışında ulusal ekonomileri en fazla etkileyen ekonomik krizler öne çıkmaktadır. Ekonomik krizlerin yanı sıra döviz kurları, faiz oranları, işsizlik ve enflasyon oranları ile vergi oranlarındaki değişiklikler ulusal ekonomileri etkileyen diğer önemli uluslararası ekonomik unsurlardır.

Ekonomik etkilerin yanı sıra BM, OECD ve AB başta olmak üzere siyasal ve ekonomik nitelikli kuruluşların aldıkları bağlayıcı kararlar, ülkelerin ekonomik ve siyasi yapısının yanı sıra bağımsızlıklarını olumsuz etkilemektedir. Ambargolar, kotalar, boykotlar, döviz kontrolleri, standartlar gibi politik ve yasal engellerin yanı sıra gümrük tarifeleri, fiyat denetimleri, gözetleme ve izleme gibi engeller hükümetlerin performansını olumsuz yönde etkilemektedir.

Kurumsallaşma, bir ülkedeki hukuk sistemi başta olmak üzere; finans sisteminden eğitim ve sağlık sistemine, adalet sisteminden vergilendirmeye kadar tüm ekonomik ve siyasal süreçlerin; hukuksal bir yapıya bağlı olarak kurulmasını, bu kurumların görev yetki ve sorumluluklarının belirlenmesini ve etkin bir şekilde denetlenmesini içerir.

Devletlerin kurumsal yapılarının, siyasal ve ekonomik istikrarın yanı sıra krizlerle mücadele ve devletlerin varlığını devam ettirebilmesiyle de yakından ilgisi vardır. Uzun vadede kurumsal yönetimler, ekonomik büyüme, finansal istikrar, iyi yönetim ve verimliliği teşvik etmektedir

Kurumsal yapılar, ekonomik gelişmenin yanı sıra devletlerin varlığını devam ettirebilmesiyle de yakından ilgilidir. İç savaş, devrim ve darbe gibi olağanüstü gelişmeler kurumsal yapıların yeterince yerleşmemesi durumlarında ortaya çıkmaktadır.

## **OECD ve G-20 Ülkelerinde Parlamenter ve Başkanlık Sistemleri<sup>2</sup>**

Ülkeleri değerlendirmeye yönelik kriterler zamanla değişmektedir. Geleneksel olarak güçlü devletlerin göstergesi olarak gösterilen, askeri ve sosyal sermayenin (nüfus, toprak vb.) aksine günümüzde, ekonomik parametreler daha fazla ön plana çıkmıştır. Yönetim anlayışı bakımından güçlü devletler despotik güçten daha ziyade toplumsal ve

---

<sup>2</sup> Çalışmanın bu bölümünde Koç, Ayhan (2018). Hükümet Sistemlerinin Ekonomik Performansı, Hükümet Sistemlerinin Politik Ekonomi Üzerindeki Etkileri OECD ve G20 Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme, adlı doktora tezinden yararlanılmıştır.

altyapısal gücü kullanan ve bunun büyüklüğü nispetinde yönetimde etkinliğini arttıran ve piyasayı yönetme kapasitesine sahip olanlardır.

Liberal ya da Marksist siyasal sistemlerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi yerine, Batılı anlamda liberal ve demokratik hükümet sistemleri arasında kabul edilen ve bugün dünya da en yaygın olarak uygulanan hükümet sistemlerinin ekonomik performansını etkileyen unsurlar inceleme konusu yapılmaktadır.

Dünyadaki 199 devletin 86'sı parlamenter sistem, 41'i yarı başkanlık sistemi, 59'u başkanlık sistemi ve 13'ü de diğer (mutlak monarşi, tek parti, cunta, geçiş aşaması) sistemlerle yönetilmektedir.

### ***OECD Ülkeleri***

Gelişmiş ekonomileri gösteren OECD ülkeleri ağırlıklı olarak parlamenter sistem (27 ülke) ile başkanlık (4 ülke) ve yarı başkanlık (3 ülke) sistemleri ile yönetilmektedir. Bu ülkeler içinde en yüksek GSMH'ye sahip olan ABD başkanlık sistemi, Japonya, Almanya, İngiltere parlamenter sistem ve Fransa yarı başkanlık sistemine sahiptir.

Demokratik hükümet sistemleri içinde parlamenter ve başkanlık sistemleri incelendiğinde;

Kişi başına GSMH, ekonomik büyüme, faiz, enflasyon, işsizlik, cari işlemler dengesi, doğrudan net yatırımlar ve ekonomik özgürlük endeksi bakımından göstergeler ülkelere göre değişiklik göstermekle beraber mutlak olarak, başkanlık veya parlamenter sistemlerin birbirlerine üstünlüklerini iddia etmek zordur. Zira hükümetlerin siyasal ve ekonomik anlamda performansını etkileyen birçok unsur

bulunmaktadır. Bu unsurlar, ülkenin içinde bulunduğu siyasal ve ekonomik yapının yanı sıra uluslararası sistemle de yakından ilgilidir. Ekonomik unsurlar olarak döviz kurları, faiz oranları, enflasyon ve işsizlik olarak ön plana çıkarken; siyasal unsurlar olarak, kurumsal yapılar, seçim sistemleri, siyasi partiler ve siyasal istikrar öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra uluslararası gelişmeler hükümetlerin performansı üzerinde etkili olan bir başka unsurdur.

### ***G-20 Ülkeleri***

Gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomileri bir araya getiren, küresel ekonomik kararların alındığı bir platform olan G20, içerisinde dünyanın en büyük ekonomileri arasında yer alan 19 ülke ile birlikte Avrupa Birliği yer almaktadır. Türkiye'nin de üyesi bulunduğu, G20'ye üye 20 ülkenin yönetim sistemlerine baktığımızda; 7 ülkenin başkanlık sistemi, 9 ülkenin de parlamenter sistem olmak üzere ağırlıklı olarak iki hükümet sistemiyle yönetildiğini görmekteyiz. Bu yönetim sistemlerinin yanı sıra Fransa, Yarı Başkanlık; Çin, Komünist Tek Parti ve Suudi Arabistan ise monarşi ile yönetilmektedir.

Bu ülkelerden ABD en büyük ekonomiye sahiptir. Çin, ekonomisini geliştiren bir ülkedir. Çin'in olağanüstü büyümesi, devasa bir nüfusa, üretimde verimliliğin sağlanmasına ve sermaye artışına bağlıdır. Diğer önemli bir neden ucuz hammadde ve işçiliğe bağlı olarak doğrudan yabancı yatırımların (DYY) artmasıdır. Çin, DYY'leri ülkesine çekmek için Özel Ekonomik Bölgeler kurmuştur. Çin'den sonra GSMH'sini en fazla artıran ülke Rusya'dır.

Analize konu olan 2000-2014 döneminde %112 oranında büyüme gerçekleştiren G20 ülkelerinin ortalama büyüme oranı, aynı dönemde %80 oranında büyüme gerçekleştiren OECD ortalamasının oldukça üstündedir. Söz konusu farklılığa, OECD içinde yer almayan ve başkanlık sistemiyle yönetilen Rusya'nın yanı sıra diğer hükümet sistemleri arasında sınıflanan Çin ve Suudi Arabistan gibi ülkelerdeki yüksek oranlı büyüme etkili olmuştur.

2000-2014 yılları arasında, G20'ye üye ülkeler arasında GSMH'sı en çok artan ülke 9.150 Milyar USD ile Çin'dir. Bu ülkeyi sırasıyla ABD, Almanya ve Brezilya izlemektedir. Söz konusu dönemde ülkelerin GSMH'sına oranla değişimine baktığımızda ise ağırlıklı olarak tek parti ve başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin ilk sıraları aldığını görmekteyiz. GSMH'sı en fazla artan ilk altı sırayı alan ülkelerden üçü başkanlık sistemiyle yönetilmektedir.

2014 yılında, G20'ye üye ülkeler içerisinde kişi başına milli geliri en yüksek olan ülkeler, ağırlıklı olarak parlamenter sistemle yönetilmektedir. Söz konusu ülkeler, ABD dışında G20'ye üye ülkeler içinde nüfus yoğunluğu bakımından en az nüfusa sahip ülkeler arasındadır. Bununla birlikte kişi başına düşen milli gelirden, G20 ortalamasının üstünde gelire sahip olan ülkelerin tamamı gelişmiş ülke kategorisinde değerlendirilen sanayileşmiş ülkelerdir.

2014 yılında, G20'ye üye ülkeler içerisinde kişi başına düşen milli geliri en az olan son beş ülkeden üçü başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. Nüfus yapısına baktığımızda ise bu ülkelerin, G20 ülkeleri içinde en yüksek nüfusa sahip ülkeler arasında olduğu görülmektedir.

G20 ülkelerindeki kişi başına düşen milli gelire baktığımızda, parlamenter sistemle yönetilen ülkeler, başkanlık sistemi ve diğer hükümet sistemlerine nazaran daha yüksek kişi başına düşen milli gelire sahiptir. Parlamenter sistemi, yarı başkanlık sistemi ve başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler takip etmiştir.

Söz konusu dönem arasında G20 ülkelerinde ortalama %3,34 oranında büyüme gerçekleşmiştir. G20 ortalamasının üstünde büyüme gerçekleştiren ülkelere; 5 ülke başkanlık sistemi, 2 ülke diğer hükümet sistemleri ve 2 ülke de parlamenter sistemle yönetilmektedir.

G20 ülkeleri arasında büyüme performansı en iyi olan ülkeler, ağırlıklı olarak diğer hükümet sistemleri ve başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerdir. Buna karşılık büyüme performansı en düşük olan ülkeler ise parlamenter sistemle yönetilmektedir. Enflasyon ortalaması en düşük ülkeler ağırlıklı olarak parlamenter sistemle, en yüksek enflasyona sahip ülkeler ise başkanlık sistemiyle yönetilmektedir.

2008 mali krizinde enflasyon oranları en fazla diğer hükümet sistemlerinde artmış olup, bu ülkeleri başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler takip etmiştir. Buna karşılık yarı başkanlık ve parlamenter sistemle yönetilen ülkeler 2008 krizinden daha az etkilenmiştir. Covid-19 krizinden etkilenen ülkelerin etki düzeyi de ayrı bir çalışma konusudur.

G20 ülkelerinde, işsizlik oranları bakımından en düşük işsizlik ortalamasına sahip beş ülkeden ikisi başkanlık sistemi ve parlamenter sistemle bir ülke de diğer hükümet sistemleriyle yönetilmektedir. Hükümet sistemlerine göre en az işsizlik oranları,

diğer hükümet sistemleri ve başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde görülmektedir.

G20 ülkelerinin hükümet sistemlerine göre cari işlemler dengesinde, başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler diğer hükümet sistemlerine göre daha iyi bir performans göstermiştir. 2000-2014 döneminde cari işlemler fazlası veren ülkelere baktığımızda, 4 ülke başkanlık sistemiyle yönetilirken 2 ülke parlamenter ve 2 ülke de diğer hükümet sistemleriyle yönetilmektedir. Söz konusu ülkelere Rusya ve Suudi Arabistan dışındaki ülkeler üretime dayalı cari işlemler fazlası vermiştir. Cari açığı %4'ün üstünde olan ve ekonomik olarak risk oluşturan Türkiye ve Avustralya olmak üzere iki ülkedir. Türkiye bu dönemde parlamenter sistemle yönetilmekteydi. Yeni hükümet sistemiyle cari açık bakımından durum değişmemiştir.

Gelişmiş ülkelere yapılan DYY'ler azalırken gelişmekte olan ülkelere yapılan yatırımlar ise artmaktadır. 2000 yılında, ABD, İngiltere ve Almanya toplam DYY'ların yaklaşık %72'sini tek başına alırken bu oran 2014 yılında %44'e düşmüştür. Buna karşılık tek başına Çin'in 2000 yılında %4 olan oranı %18'e çıkarmıştır. Diğer hükümet sistemleri DYY'ları ülkesine çekmede daha başarılıdır.

The Heritage Foundation tarafından yayınlanan Ekonomik Özgürlük Endeksi'ne göre 2001 yılına nazaran 2015 yılında, 12 ülkenin ortalama puanı artarken 7 ülkenin puanı ise azalmıştır. Puanı artan ülkelere 6 ülke parlamenter sistemle yönetilirken 4 ülke başkanlık, 1'er ülke de diğer ve yarı başkan sistemiyle yönetilmektedir. Puanı azalan ülkelere baktığımızda ise, puanı azalan 7 ülkeden 4'ü başkanlık sistemiyle 2'si

parlamentar sistemle bir ÷lke de diğer h÷k÷met sistemleriyle y÷netilmektedir. G20 ÷lkelerinin Ekonomik Özg÷rl÷k Endeksi hesaplamalarına g÷re parlamenter sistemle y÷netilen ÷lkeler diğer h÷k÷met sistemlerine g÷re daha başarılı bir performans g÷stermiştir.

## **Demokrasi K÷lt÷r÷ ve Terbiyesi**

Başgil'in ifadesine g÷re, demokrasi bir h÷k÷met ve idari sistemi olmakla beraber bir terbiye ve ÷evre teşkilidir. Demokrasi insan varlığı üzerinde manevi bir değer h÷km÷ ve y÷ksek bir hayat ve saadet temennisine uzanan bir idealdir. Demokrasi gerilediğinde ve bozulduğunda demagoji ortaya ÷ıkar. Yani çoğunluğu aldatarak ifsat eden ve sadece hayvani hırslarını tatmin için, h÷k÷met aygıtını ele geçiren şarlatanlar h÷k÷m s÷rer. Diktat÷rl÷kler oligarşilerle ilgili olduğu gibi demagoji de demokrasilerin sorunudur. Genellikle oligarşiler zalim bir diktat÷rl÷đe saplanır, demokrasilerin de demagoji batağına saplanmaması için h÷k÷met edenleri ehline vermekten geçer (Başgil, 2009: 35). Başgil'in tespiti, "Eğer bir memlekette dalkavukluk, yalancılık ve m÷railik redactleri alıp y÷r÷m÷ř ise, bilinmelidir ki, o memlekette ağır bir istibdat h÷k÷m s÷rmekte ve bu istibdat fikre vicdana saldırmaktadır..." (Başgil, 2009: 79). "Bir memlekette hak ve h÷rriyetin teminatı, hukuki veya siyasi tedbirlerden ziyade, o memlekette insanların g÷nl÷ndeki h÷rriyet sevgisinde ve hakkaniyet duygusundadır. Demokrasi mutlaka h÷rriyet rejimi değildir. Gerçi, demokrasi hak ve h÷rriyetin en m÷sait zemini ve en esaslı şartıdır; fakat, tam ve kati teminatı değildir. Bu teminat y÷reklerdedir. Hakkı ve



hürriyeti kime karşı ve ne pahasına olursa olsun müdafaa edebilme kuvvet ve cesaretindedir. Bunun için ise, gayet aşikardır ki, evveleminde hakkı tanımış ve sağlam bir hürriyet terbiyesi almış olmak lazımdır” (Başgil, 2009: 134).

Siyasi terbiye ve kültür demokrasi için vazgeçilmez husustur. Zira “siyasi terbiye ve olgunluğu yerinde olmayan memleketler için maalesef, iki kötülükten birine boğun eğmekten başka çare yoktur. Ya oligarşi tekmesi altında inleyip gitmek, yahut da demagoji bataklığına saplanıp kalmak.” (Başgil, 2009: 43).

Anayasa hukukçularının eleştirdikleri hususlar arasında sivil toplum örgütlerinin, parlamento dışı muhalefetin temsili gibi konular yer almaktadır. Ancak bu eleştiriler çoğu kez masa başı tespit olarak kalmakta olup verilerle desteklenmemektedir. Yani, sivil toplum örgütlerinin sayıları, kategorileri, çalışma alanları, gelir kaynakları, faaliyetleri belirtilmeden genel bir hükme varmak, özellikle tekil bazı uç, ideolojik örnekleri kullanmak doğru sonuçlara götürmez. Ayrıca kendilerini dinî nitelikli gösteren aslında sosyolojinin konusu olan cemaat yapılanmalarının boyutları ve çözümü üzerinde durulmamaktadır. Oysa 15 Temmuz’daki milli iradeye karşı girişilen hareket dinî gösterildiği halde, aslında sosyolojik bir olaydır.

Askeri darbeler sonrasında halk arasında ciddi şikayetler olmaktadır. Bu husus, hukukun üstünlüğü ile yakından ilgilidir. Mesela, 27 Mayıs’tan sonra vatandaşların birbirlerine şikayetleri çok olmuş, hatta “Menderes için mevlüt okuttu”, “şunu söyledi” gibi şikayetlerin sayısı 400 bini aşmıştı. Bunlar Yassıada Mahkemesi’ne gönderildi. Ancak

mahkeme, kendi konusu olmadığı gerekçesiyle Maliye Bakanlığına, orası da TBMM başkanlığına gönderdiğini o dönemin Meclis Başkanı Ferruh Bozbeyli belirtir ve der ki: “Türkiye’nin insanları birbirlerini sevmiyor, bunu üzümlere söylüyorum. Halbuki dünyanın en güzel coğrafyasında oturuyoruz. Televizyona bakın dünyanın en güzel insanları Türk insanları. Bu kadar zenginlik içinde birbirimizi sevmiyoruz. Birbirimizi şikayet ediyoruz.” (Bozbeyli, 2019: 63). Aynı şekilde 15 Temmuz 2016 hain kalkışmasından sonra da halkın birbirini yoğun şikayeti, bunların büyük bir kısmının şahsi husumet veya kıskançlık hali gözlenmiştir. Bu konu da, hukuka bağlılık ve güvenlik unsurlarının birbirlerine sıkı bağlılığını gösterir. Bunlar devlet ile millet gerginliğini meydana getiren ve artıran sebepler olarak kalmaktadır.

## **Hukuk Devleti ve Hukukun Üstünlüğü**

Demokrasi eşitlik ve özgürlüktür. Eşitlik medeni ve siyasi haklarda olur. Yoksa bu iki özellik dışında iktisat, psikoloji gibi özelliklerde eşitlik söz konusu olmaz. Özgürlük de “kendine yapılmasını istemediğin bir şeyi başkasına yapmamaktır” ilkesine yani adalete dayanır. Her konuda tüm insanların aynı düşünce ve kanaatte olmaları mümkün değildir. Zaten böyle bir durum gelişme sağlayamaz. Bu sebeple önemli olan doğru istikamette doğrular üzerinde birleşebilmektir.

Yine Başgil'in ifadesiyle, en iyi hkmet halkının ihtiyaçlarına en uygun olan hükümettir. Nitekim kanunlar da böyledir. Atinalı Solon'a sormuşlar: Yaptığın kanunların en iyi kanunlar olduğundan emin misin? O da cevabında "Hayır, fakat Atinalıların ihtiyaına en uygun olduğuna eminim" cevabını vermiş. "Hükümet ve idarenin sırf memleket hayrına işlendiğinin delili, işlerin ve tedbirlerin halka istenmiş ve benimsenmiş olmasıdır" (Başgil, 2009: 42). Hatta Başgil, burada "Müslümanların hayırlı gördüğü şey, Allah nezdinde de hayırlıdır" sözünü delil olarak getirir.

Türkiye Osmanlı dönemi dâhil uzun sreden beri hukukun üstünlüğü ve demokrasiyi geliştirmeye çalışmaktadır. Bu çabalarına rağmen istenen demokrasiyi gerçekleştirmeme nedenleri arasında Selçuk, tercihin Kara Avrupa'sından yana kullanılmasıyla devlet merkezci ülkeleri seçmesini talihsizlik olarak görür. Demokrasiye devlet üzerinden geilemeyip toplum üzerinden geçilebileceğini ifade eder. "Toplum barışı için aymaz/sözde Atatürkçüler/Kemalistler ve gizli Atatürkçülük karşılığına dikkat çeker ve gerçek Atatürkçülüğü" anlatır. Bununla ağcıl demokrasiye ulaşılabileceğini belirtir. Yine eleştirilerinde şu ifadelere yer vermektedir: "...1982 Anayasası, haklılığını (meşruluk) toplum vicdanında yitirmiştir; Türk toplumunu ynetememektedir. Çünkü bu anayasa, son değişiklikleriyle bile Türk halkına "anayasalı bir devlet" sunmakta, ama bir "anayasal devlet" kotaramamakta; hak ve özgürlük kanallarını tıkamakta; diktatörlüğe açık uçlu bir düzen getirdiğinden halkı diktatörlüğü yenecek silahlardan yoksun bırakmakta; demokrasiyi değil oligarşi yapılanmasını, merkez ve evre, erkler ve yetkiler çatışmasını ve gerilimlerini desteklemekte;

halkın solumasına ve akışkanlığına izin vermemektedir.”. Anayasanın demokratik devletten söz ettiği halde sivil topluma dayalı demokratik toplumu özendirmediği, tam tersine devlet otoritesini güçlendirdiği belirtilmektedir. Yine Anayasa dışında düzeltilmesi gereken yasalar arasında Seçim ve Siyasal Partiler Yasalarına yer vermektedir. “Türkiye’nin koşulları” kavramına yerli yersiz başvurulması, toplulukçu (cemaatçi) yaklaşımların, halktan doğruları saklamayı da bu engeller arasında saymaktadır. İlk olarak demokratik bir anayasanın kuralları çerçevesinde “uzlaşma”, daha sonra da ayrıntıları yasalara bırakma gereğinden bahsetmektedir. Kendisi de yargı mensubu olan Selçuk, hukuk düzeni ve uygulama bakımından adalet ve yargı bunalımı yaşandığını, halkın yargı erkine güvenmediğini belirtmektedir. (Selçuk, 2019: 879)

## **Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi**

Türkiye’de CHS veya başkanlık sistemine geçiş sebeplerini vesayet altındaki demokrasi, 1980 yılında Mecliste 124 tura rağmen cumhurbaşkanı seçilememesi, ortalama her 1,5 yılda bir hükümet kurulması, koalisyon hükümetlerindeki zorluklar, 2007 yılında cumhurbaşkanlığı için yeni ihdas edilen 367 oy süreci ile 15 Temmuz ve milli iradeye sahip çıkılmasında aramak mümkündür.

1980 yılında 7. Cumhurbaşkanını seçmek için 22 Mart’ta yapılan ilk oylamadan sonra 11 Eylül’deki 124 tur yapılmış, ancak cumhurbaşkanı

seçilememiştir. Aslında bu durum 12 Eylül askeri darbesine giden süreçte siyasi parti liderlerinin de önemli sorumluluk taşıdıklarını göstermektedir. Yani ö dönem siyasal partiler ve liderleri de iyi sınav verememişlerdir.

Askeri darbeleri hazırlayan sebepler arasında siyasi rekabet ve çözümsüzlükler rol oynadığı gibi, askeri vesayet in de buna yönelik hazırlık içinde olduğu söylenmektedir. Nitekim 1980 askeri darbesini yapan Kenan Evren ile yaptığı görüşmeleri anlatan ANAP iktidarının Milli Eğitim Bakanı Vehbi Dinçerler şöyle demektedir: “(Kenan Evren’e) hükümet in ilk aylarında “Efendim, askeri müdahalenin planlanması ve icra edilmesi çok büyük bir organizasyon işidir, bir gecede tüm terör olayları kesilmiş ve devletin her noktasına hâkim olunmuştur. Bu nasıl başarıldı?” sorusunu sorabilmişim. Doğrusu da cevap da almışım. “Dinçerler, 10 sene çalıştık...” demiştir. Askerlerin harp oyunları ve periyodik tatbikatları vardır. Asteğmenliğimi Genelkurmay’da Harekat Dairesi’nde tercüme olarak yaptım, bazı isimlere aşına idim ki onlardan birinin adını da söyledi... Yani milli savunma hizmetleri görevi ifası görüntüsünde “darbe” hazırlığı yapmışlar. İşte şimdi de onlarca yıl süren hazırlıkta tasarlananlar icra edilmekteydi. Tasavvurlarının dışına çıkılması halinde kendi istikametlerine dönülmesi için her türlü devlet gücü en ağır şekilde kullanılıyordu. İktidarımızın ilk yılında bir komutan daha yeni yaptık müdahaleyi, tekrar mı yapalım!” diyebilmiştir.” (Dinçerler, 2020: 11)

1982 Anayasası, oluşturduğu 1980 öncesi olaylara bir tepki olarak yasaklar getirmiştir. Bu yasakların bir kısmı 1995 anayasa değişiklikleri ile

kaldırılmıştır. Bunlar; dernek kurma ile ilgili (Anayasa, m.33), sendikal yasaklar (madde 52), toplu iş sözleşmesi (madde 53/2), seçme seçilme hakları (madde 67/3, 67/5), siyasi partilerle ilgili (madde 68/5), siyasal ilişkiler (madde 69), meslek örgütleri (madde 135), ve kooperatifçilik (madde 171). Diğer değişiklikler 2001 yılında 13, 51, ve 2010 yılındaki 53, 54'ncü maddelerde yapılmıştır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak tasarlanmakla beraber içerik olarak başkanlık sistemine göre oluşturulan yeni sistem geçmişte yaşanan siyasi krizlerin yaşanmaması için özel düzenleme ve başkanlık sistemini uygulayan ülkelerde, yaşayan sistem içi krizleri aşmaya yönelik iyileştirme önerilerinden faydalanılarak tasarlanmıştır. (Miş, 2017; Duran, 2017: 49)

2017 yılındaki değişiklikle<sup>3</sup> Başbakanlık ve bakanlar kurulu kaldırılarak Cumhurbaşkanı yürütmenin başı haline gelmiştir. Yürütme yetkisi AY. M. 104'de belirtilmiştir. Cumhurbaşkanının yürütme olarak düzenleyici işlemleri dört grup halinde değerlendirilebilir:

- a. Olağanüstü Hal Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (AY. M.119)
- b. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (AY. M. 104-17)
- c. Cumhurbaşkanlığı Yönetmelikleri (AY. M. 104-17, 124)
- d. Cumhurbaşkanlığı diğer düzenleyici işlemleri (sirküler, genelge, yönerge gibi)

---

<sup>3</sup> 16 Nisan 2017 günü %85,43 seçmen katılımıyla 23 milyon 779 bin «hayır» oyuna karşılık 25 milyon 157 bin «evet» oyuyla yani %51,41'lik bir oranla değişiklikler kabul edilmiştir.

Üst kademe kamu yöneticilerinin atanma usul ve esasları Cumhurbaşkanı kararnamele ile (AY: m:104-9) düzenlenmektedir. Buna göre, Cumhurbaşkanı meclisin onayına tabi olmadan kamu yöneticilerini re'sen atama yapabilir ve re'sen azledebilir.

Cumhurbaşkanlığına bağlı dokuz politika kurulu oluşturulmuştur. Bunlar; Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Kurulu, Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu Ekonomi Politikaları Kurulu, Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu, Hukuk Politikaları Kurulu, Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu, Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu, Sosyal Politikalar Kurulu ve Yerel Yönetim Politikaları Kurulu. Bunların görevleri, alanlarında öneriler geliştirmek ve Cumhurbaşkanıya sunmak – Uygun görülenlerin uygulanması için “gerekli çalışmaları yapmak” – Bakanlıkların ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının uygulamalarını ve faaliyetlerini “izlemek” ve Cumhurbaşkanıya raporlamaktır.

### ***Sistemin Lehinde Görüşler***

Türk siyasi tarihinde genellikle sağ görüşe sahip parti liderleri cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini dile getirmişlerdir.

Cumhur ittifakının kurulmasına öncülük eden AK Parti, Atatürk dönemini fiili başkanlık sistemi şeklinde değerlendirmiştir. 1982 Anayasası ile oluşturulan sistem zaten cumhurbaşkanına aşırı yetkiler verdiğini belirterek CHS değişikliğine öncülük etmiştir.

MHP “*Cumhur İttifakı Millet Akli Cumhurbaşkanlığı ve Hükümet Sistemi*” başlığı ile yayınladığı bildiri de mevcut 1982 Anayasası’nın kriz üreten yapısı ve darbe ruhundan dem vurarak neden anayasa değişikliği yapılarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçilmesine dair argümanlar sunmuşlardır. Bu argümanlar başlıca şu şekilde sıralanabilir:

- Cumhurbaşkanının çok geniş yetkilerle donatılmasına rağmen yürütmenin sorumsuz kanadı olması.
- 2007 yılında mecliste cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaşanan 367 krizi. Bu kriz üzerine 2007 yapılan değişiklikle cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ve parlamenter sisteminin yapısından uzaklaşılması.
- 2016 Temmuz ayında gerçekleşen darbe teşebbüsü. Bu teşebbüsün sistemin değişime etkisi bildiri de şöyle ifade edilmiştir: “*Hiçbir siyasî mülahazanın devletin varlığından daha öncelikli ve önemli olmadığı bu süreçte daha iyi anlaşılmıştır. Millî menfaatleri önceleyen siyaset anlayışı Türk siyasetindeki hâkimiyetini pekiştirmiş, hükümet sisteminin yeniden şekillenmesine giden yol da böylelikle açılmıştır.*” ([www.memleket.com.tr](http://www.memleket.com.tr), 2021)
- Bildiri de anayasa değişikliğinin gerekliliği şu şekilde ifade edilmiştir: “*Anayasa’daki darbe izlerinin giderilmesi, siyasetin önünün açılması ve daha etkin bir yönetim yapısının tesis edilmesi için Anayasa’nın yenilenmesi gerektiğini savunmuştur*”



Yaşanılan bu aksaklık ve sorunlara karşılık çözüm yolu yeni anayasa değişikliği olarak görülmüştür. MHP, yaşanan sorunları bertaraf edecek, milletimize layık, daha demokratik bir anayasa yapılmasına yapıcı katkı vereceği ilan etmiştir. Bu bağlamda AKP ile iş birliği yapılarak anayasa ve sistem değişikliği yapılmıştır. MHP anayasa değişikliği ile gerçekleşecek yenilikleri şöyle sıralamıştır ([www.memleket.com.tr](http://www.memleket.com.tr), 2021):

- “Türkiye’nin siyasî, sosyal ve ekonomik sorunlarının çözümünü kolaylaştıracak, hızlı ve etkin karar alınmasını sağlayacak ve hem ülkemizin bekasını hem de milletimizin refahını temin edecek Türkiye’ye özgü yeni bir sistem kurulmuştur.
- Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, siyasî ve toplumsal uzlaşmanın ön plana çıktığı, millî iradenin doğrudan tecelli ve temerküz ettiği bir yönetim yapısıdır.
- Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile ülkemiz, yönetimde istikrarın tesis, temsilde adaletin temin edileceği bir yönetim sistemine kavuşturulmaktadır.
- Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nde kutuplaşma ihtimali en aza indirilmiştir. Cumhurbaşkanı seçimi için barajın fiilen yüzde elli artı bire çıktığı göz önüne alındığında siyasî partilerin uzlaşmaktan, ahlaki bir ittifak kurmaktan başka seçeneği de kalmamıştır.
- Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile Türkiye’nin önü açılarak bölgesel ve küresel bir güç merkezi haline gelmesi ve “Lider Ülke” olması sağlanacaktır.

- Yeni hükümet sistemi, “güçlü yönetim, etkin meclis” için gereken şartları tesis etmiş ve Türkiye’nin maruz kaldığı tehditlere daha güçlü bir karşılık verilebilmesinin zeminini hazırlamıştır. Yeni hükümet sistemi sayesinde devlet ile millet bütünleşecek, millî şuur ve egemenlik siyasetin tek belirleyicisi olacak; FETÖ, PKK ve IŞİD gibi terörist yapılarla daha etkili bir mücadele mümkün hale gelecektir.
- Yasama, yargı ve yürütme organları arasında güçlü bir denge ve denetim mekanizması tesis edilecek, sert kuvvetler ayrılığı sayesinde yürütmenin yasama üzerindeki tahakkümü ortadan kaldırılacak ve TBMM’nin etkin ve güçlü bir yapıya kavuşması mümkün olacaktır. TBMM’nin sahip olacağı etkin denetim gücüyle yürütme organı olan Cumhurbaşkanlığı dengelenecek, yürütmenin yetkisini aşması artık söz konusu olmayacaktır.”

Bu sisteme geçilmesinin esas sebebi yürütmenin daha etkin ve hızlı karar almasını sağlamaktır. 2017 Anayasa değişikliği gerekçelerinde, icra eden değil yön veren, stratejik plan yapabilen, hesap veren bürokrasi meydana getirme üzerinde durulmuştur. Ayrıca Türkiye’nin terörle mücadelesi, yapısal sorunların çözülebilmesi, kanun yapmanın yavaş işlemesi, halkın isteklerine TBMM’nin zamanında cevap verememesi gerekçe gösterilmiştir. Yürütmenin daha hızlı karar vermesi avantaj olarak görülmüştür. (Yayman, 2016: 317) Kuvvetler ayrılığının daha güçlü olması, yasama ve yürütme organlarının birbirlerinin varlıklarını onaylama ve sona erdirmeye yetkisi olmadığından karşılıklı bağımsızlık söz konusudur.

Başkanlık Sistemini destekleyen gazete yazarları en çok “Yeni Türkiye”, “Eski Türkiye”, “Mevcut Parlamenter Sistemi”, “Çözüm Süreci”, “Yerel Yönetimler”, “Hızlı Karar”, “Söz Sahibi Ülke” ifadelerini kullanmışlardır.

Geçen üç yıllık süre sonrasında Cumhur ittifakı yeni bir anayasaya olan ihtiyacını şu cümlelerle ifade etmektedir. “Yürürlükteki 1982 Anayasa'nda bugüne kadar 19 defada 184 değişiklik yapılmasına rağmen vesayetin derinlere nüfuz etmiş iz ve kalıntıları bir türlü silinememiştir. Bunun pek çok nedeni olsa da, en önemlisi Anayasa'nın dayandığı fikir, düşünce ve esasların demokratik nitelikten mahrumiyetidir.

1982 Anayasası eski sisteme göre hazırlanmış, yönetim sistemi yeni esaslara göre reforma bağlanmış bir ülkenin siyasi ve hukuki çelişkilerden kurtulmasının başkaca bir seçeneği yoktur. Parlamenter sistemin tozu ve tortularıyla Türkiye'nin ufkunun perdelenmesi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ni en azından zaafa uğratma riski taşımaktadır.”<sup>4</sup>

Cumhurbaşkanlığı Sisteminin taraftarı ve paydaşı olan MHP genel başkanı, sistemin oturması zaman alacağını, ancak bu sistemin halk tarafından kabul edildiğini, eksiklerin giderilmesi için çalışma yaptıklarını dile getirmiştir.

---

<sup>4</sup> [http://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel\\_baskan/konusma/4763/index.html](http://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4763/index.html)

## *Sistemin Aleyhinde Görüşler*

Millet ittifakı 5 Mayıs 2018 tarihinde CHP, İYİ Parti, Saadet Partisi ve Demokrat Parti tarafından kurulmuştur. 2017 anayasa referandumunu ve ardından yapılan anayasa değişiklikleri zemininde kurulan Millet İttifakı, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne karşı kampanya yürütmüştür. CHP, İYİ Parti, SP ve Demokrat Parti temsilcileri 2018 yılında seçimlere çok az bir süre kala “Millet İttifakı Tutum Belgesi” adı verilen bir belge açıklamışlardır ([www.aa.com.tr](http://www.aa.com.tr), 2018). Bu belgede de ana temalar şöyle sıralanabilir:

- “Hukukun üstünlüğünü, yargı bağımsızlığını ve tarafsızlığını sağlama,
- OHAL’i derhal kaldırma,
- Terörün her türlüsü ile kesintisiz, etkin ve kararlı mücadele,
- Kontrolden çıkmış durumdaki enflasyon, döviz kuru ve faizlerin, güven ortamı ve normalleşmenin sağlanarak kontrol altına alınması,
- Başta ifade ve basın özgürlüğü olmak üzere tüm hak ve özgürlüklerin vatandaşlarımız ve kurumlarımız tarafından layıkıyla kullanılmasını temin etme, ilkeleri hayata geçirilecektir.”

CHS’ye karşı olan Millet İttifakı parlamenter sistemden yana olduğunu sürekli olarak belirtmektedir. CHS’yi eleştirenlerin en fazla vurguladıkları konular şunlardır (Bayram, 2016.58-70) :

“Yüksek Yargı”: Başkanlık sistemi önerisini eleştiren yazılarda en çok kullanılan ifadelerin başında “yüksek yargı” ifadesi gelmektedir. Bu ifadenin kullanımına bakıldığında eleştiri konusu edilen hususun yüksek yargı üyelerinin Başkan veya Cumhurbaşkanı tarafından atanması olduğu görülmektedir. “Başkanlık Sistemi’nde ‘denetleme-dengeleme’ ağının (check and balances) düzgün işlemesi için olmazsa olmaz şartlardan birisi Başkan’ın atayacağı yüksek yargı mensupları ve büyükelçilerin Parlamento tarafından da onaylanması.” (<https://webcache.googleusercontent.com> , 2020)

“Türk Milleti”: Başkanlık sistemini eleştiren yazılarda en çok kullanılan ifadeler listesinin ikinci sırasında yer alan “Türk Milleti” ifadesi, daha çok başkanlık sisteminin federal yönetim biçimini de getireceği, bunun da ülkenin bölünmesine yol açacağı eleştirisi bağlamında kullanılmaktadır.

“Kuvvetler Ayrılığı”: “Yasama ve Yürütme”, “Kuvvetler Ayrılığı” ve “Yasama Organi” ifadeleri başkanlık sistemini eleştiren yazılarda çok kullanılan ifadelerdir ve ortak vurguları kuvvetler ayrılığı üzerinedir. Bu yazıların çoğunda AK Parti önerisinin bütün gücün tek elde toplanmasına neden olacağı eleştirisi dile getirilmektedir.

“Latin Amerika”-“ABD Dışında”: “Latin Amerika” ve “ABD dışında” ifadeleri de başkanlık sistemi önerisini eleştiren yazılarda sık kullanılan ifadelerdendir. Birincisi, başkanlık sistemi sadece ABD’de başarılı olmuştur, başta Latin Amerika olmak üzere diğer örneklerin çoğunda diktatörlüğe evrilmiştir. İkincisi ise, AK Parti’nin önerisi iyi örnek olan

ABD modeline değil, kötü örnek olan Latin Amerika modeline benzemektedir.

“Erdoğan’ın Başkanlık Sevdası”: Millet İttifak’ı sistem değişikliğinde kişiselleşme üzerinde durmaktadır. “Tek Adam” ifadesi başkanlık sistemini eleştiren yazılarda çok kullanılan ifadelerden biridir. Bu ifadenin kullanım amaçlarına baktığımızda iki farklı argüman öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi yukarıda da değinilen Erdoğan’ın tek adamlık, diktatörlük arzusu içinde olduğu argümanıdır. İkinci argüman ise doğrudan tek adamlık niyeti atfetmemekte, ancak Türkiye’deki siyasi kültürün tek adamlığa meyilli olması nedeniyle başkanlık sisteminin sakıncalı olduğu ileri sürülmektedir.

“Türk Tipi”: Başkanlık sistemi önerisine karşı çıkan yazılarda en çok kullanılan ifadelerden biri de “Türk Tipi” ifadesidir. AK Parti tarafından öneriyi savunmak için de kullanılan bu tanımlama öneriye karşı çıkanların bir kısmı tarafından alayla karşılanmış, “ne idüğü belirsiz”, “garabet”, “padişahlık sistemi”, “sultanlık” gibi ifadeler eşliğinde ağır eleştirilere konu edilmiştir.

“Başkanlık Sistemi Adı Altında”: Başkanlık sistemini eleştiren yazılarda sık kullanılan ifadelerden biri de “adı altında” ifadesidir. Bu ifadenin yazılarda kullanımını incelendiğinde başkanlık sisteminin arkasında başka niyetlerin olduğu, başkanlık sistemi önerisinin bu gizli hedefleri gözlerden kaçırmak için üretilmiş bir kılıf olduğu argümanı öne çıkmaktadır. Söz konusu gizli hedef bazen diktatörlük, bazen Türkiye’yi bölmek, bazen de rejim değişikliği olarak ifade edilmektedir.

Cumhurbaşkanı halen aynı zamanda parti genel başkanıdır. Bu durum devlet yönetiminde zafiyet meydana getirdiği gibi siyasi taraftarlıklara yol açmaktadır. Bu düşüncede olanlar cumhurbaşkanının siyasi tarafsızlığı üzerinde durmaktadırlar.

Ayrıca ABD’de başkan yardımcısı da başkanla birlikte seçimle geldiği halde, Türkiye’de cumhurbaşkanı tarafından atanmakta ve görevden alınmaktadır.

Muhalefet partilerinin iddialar arasında, Varlık Fonu başkanlığı ile kamu tüzelkişisi olan Türkiye Cumhuriyeti’ni şirketleştirirken, bir özel hukuk tüzel kişisi olan siyasal partiyi devletleştirme, mali kaynakların denetimini eline alarak bir kişi-parti devleti kurma yer almakta ve cumhurbaşkanı, Anayasa’ya aykırı biçimde parti genel başkanı olarak kaldığı sürece Anayasa’nın üstünlüğünü sağlama olanağı kesinlikle olmayacağı savunulmaktadır.

Sistemin aleyhine dile getirilen görüşler şu hususlarda toplanmaktadır; sistemin tek adam rejimine götürdüğü, kuvvetler ayrılığının sona erdiği, devletin kararnamelerle yönetildiği, insan haklarında gerileme olduğu, parlamentonun işlevsizleştirildiği, kişisel iktidara dönüşmeye yol açacağı, cumhurbaşkanının yasama-yürütme ve yargı üzerinde aşırı gücü, fren-denge sisteminin yoksunluğu, üst kademe yöneticilerinin atamalarında parlamentonun rolünün kalmadığı, meclisin devre dışı kaldığı, bakanların azledilebildiği, Devlet Deneteme Kurulu’nun icrai ve bağlayıcı olduğu, Politika Kurulları ile bir iç kabine oluşturulduğu, cumhurbaşkanı yetkilerinde muğlak ifadeler olduğu gibi konulardır (Fendoğlu, 2019: 496).

Başkanlık sisteminin dezavantajları arasında kısaca; hükümetin düşürülememesinden dolayı esnekliğin olmaması, çoğunlukçuluğa yol açması, yasama ile yürütme organları arasında çatışma ihtimalinin ortaya çıkması ile demokrasinin kesintiye uğraması ihtimali üzerinde durulmaktadır. Buna örnek olarak, 9 Temmuz 2018- 7 Temmuz 2020 tarihleri arasında mecliste 104 kanun teklifinin yasalaşmasıyla 1493 madde meclis tarafından yürürlüğe konurken 64 Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile 2229 kararname maddesi yürürlüğe koymuştur. Bu durum Cumhurbaşkanının kararnameler aracılığıyla Meclis'ten daha güçlü konuma geldiği eleştirisini beraberinde getirmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne yapılan bir diğer eleştiri de koalisyonlar konusundadır, nitekim sistem salt çoğunluğu zorunlu kıldığı için artık koalisyonlar seçimden önce yapılmaktadır.

Millet İttifakı'nın güçlü ortağı CHP, 2021 yılı Ocak ayında yaptığı açıklama ile Millet İttifakı'nın iktidara gelmesi durumunda sistem önerisi ve bu önerinin alt başlıklarını şöyle sıralamaktadır (Sputuniknews.com, 2021):

- Millet ittifakı iktidara gelmesi durumunda eski parlamenter rejim yerine cumhurbaşkanının sembolik olduğu parlamentonun güçlendirildiği bir rejim yani güçlendirilmiş/rasyonelleştirilmiş parlamenter sistem olacak.
- Cumhurbaşkanının partisi ile bağı kesilerek göreve başlayacak. Böylelikle tarafsızlığı korunmuş olacaktır.



Ayrıca yetkilerinin birçoğunu TBMM'ye devredecek kendisi sembolik bir makam olarak kalacak.

- Ülke idaresi, TBMM çatısı altında gerçekleştirilecek.
- Bu sistemde yargı bağımsızlığı en önemli konular arasında yer alacak. Yargının bağımsızlığı için özel çalışmalar yapılacak. Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay üyeleri, TBMM tarafından seçilecek. Organ uyuşmazlığı konusunda ya bir mahkeme kurulacak ya da Anayasa Mahkemesi'ne bu görev verilecek.
- Yüksek Seçim Kurulu, siyasi etkiden arındırılacak ve üyeleri yüksek yargı tarafından seçilecek. YSK kararları yargı denetimine açılacak.
- Seçim barajı<sup>5</sup> düşürülerek TBMM'ye daha çok partinin girmesi hedeflenecek. Böylelikle TBMM çok sesli bir yapıya kavuşmuş olacak.
- Yürütmeyi denetleyen güçlü yasama, güçlü ve sorumlu bakanlardan oluşan, Meclis'e karşı sorumlu, siyasi kriz ve istikrar sorunu doğmaması için kolay kurulabilecek ama zor düşürülebilecek kabine sistemi oluşturulacak.
- Başta 1982 askeri darbesi olmak üzere, tüm otoriter etkilerden arındırılmış demokratik hukuk devletini tesis edecek siyasi parti, seçim ve diğer kurum ve kuruluşlara dair mevzuat hazırlanacak.

---

<sup>5</sup> Cumhuriyet İttifakı geçen günlerde seçim barajının % 7'ye düşürülmesi konusunda anlaşmıştır.

- Baroları bölen çoklu baro sistemi terk edilerek eski sisteme dönüş yapılacaktır. Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı ile kurumların yapısı bu yolla da tesis edilecektir.”
- CHP, İYİ Parti, SP ve HDP'nin, Anayasa Profesörü İbrahim Kaboğlu öncülüğünde hazırladığı iddia edilen Anayasa taslağında eşcinselliğin anayasal garanti altına alınmasından, federatif sisteme kapı aralayacak yerel yönetim modeline kadar çok çarpıcı ayrıntılar yer aldığı belirtilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığının 'çoğulcu' anlayışla yeniden yapılanması, zorunlu Din Kültürü dersinin 'seçmeli kültür dersine' çevrilmesi, ana dilde eğitim hakkı tanınması, birçok maddede geçen 'toplumsal cinsiyet eşitliği' gibi taslakta dikkat çeken unsurlar vardır (www.ajanshaber.com.tr ).

Meclisteki bir diğer siyasi parti olan ve Millet İttifakı'na zımnen destek veren Halkların Demokratik Partisi (HDP) Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile krizlerin oluştuğu ve yeni anayasa yapılması üzerinde durmaktadır.

Türkiye'deki muhalif siyasi partilerin CHS'ye yönelik eleştirileri ve önerileri:

Siyasi partiler	Eleştiri konuları	Önerileri
CHP	<ul style="list-style-type: none"><li>-Tek adam yönetimi</li><li>-Kuvvetler ayrılığının ihlali</li><li>-Ekonomik ve siyasal sorunları kaynağı</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>-Güçlendirilmiş parlamenter sistem</li><li>-Cumhurbaşkanının sembolik yetkili olması,</li><li>-Seçim barajının düşürülmesi,</li><li>-Seçim ve siyasi partiler mevzuatının yeniden gözden geçirilmesi</li></ul>
İYİ Parti	<ul style="list-style-type: none"><li>-Kuvvetler ayrılığı ihlali</li><li>-Tarafsız cumhurbaşkanı</li><li>-Aşırı yetkili cumhurbaşkanı</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>-Güçlendirilmiş ve iyileştirilmiş parlamenter sistem</li></ul>
HDP	<ul style="list-style-type: none"><li>-Tek adam rejimi iddiası,</li><li>-İnsan hakları ihlalleri</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>-Radikal önlemler,</li></ul>
Saadet Partisi	<ul style="list-style-type: none"><li>-Kuvvetler ayrılığı ilkesinin ihlali,</li><li>-Tarafsız olmayan cumhurbaşkanı,</li><li>-Aşırı yetkili yürütme</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>-Tarafsız cumhurbaşkanı olması şartıyla CHS'nin devamı</li></ul>
Demokrat Parti	<ul style="list-style-type: none"><li>-Tek adam rejimi,</li><li>-Aşırı yetkili yürütme</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>-Parlamenter sistem</li></ul>
Deva Partisi	<ul style="list-style-type: none"><li>-Cumhurbaşkanının tarafsız olmayışı,</li><li>-Bakanlıkların zayıflaması,</li><li>-Meclisin güçsüz hale gelmesi</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>-Güçlendirilmiş parlamenter sistem</li></ul>

Gelecek Partisi	-Tek kişi yönetiminin ortaya çıkması, -Meclisin güçlendirilmesi, -Bakanlıkların güçlendirilmesi	-Güçlendirilmiş parlamenter sistemi
-----------------	---	-------------------------------------

### ***Meslek Örgütleri ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Görüşleri***

Meslek örgütleri ve sivil toplum kuruluşlarının siyasal partiler gibi CHS'nin lehine ve aleyhine görüşleri vardır. Bazı örgütlerin “müzmin muhalefet” türünden, “her şeye hayır” denebilecek aşırı ideolojik görüşleri hemen fark etmek mümkündür. Aslında detaylı incelendiğinde bu tür görüşlerin kendi içlerinde de ortak noktalarda anlaşamadıkları görülmektedir.

Meslek örgütleri olarak Türkiye Barolar Birliği, TOBB, TÜRMOB ve TBB internet sayfalarından CHS ile ilgili görüşlere rastlanılmamaktadır.

CHS'ye geçiş sonrasında işçi sendikaları konfederasyonu Türk-iş açıklaması şöyledir: “TÜRK-İŞ, önümüzdeki dönemde, insan onuruna yaraşır yaşama ve çalışma şartlarının iyileştirilmesini talep etmektedir. Bu yaklaşım, uygulanacak tüm politikalarda dikkate alınmalıdır. Çalışanların hak ve çıkarlarının korunarak geliştirilmesi öncelikli olmalıdır. Gelir dağılımının düzeltilmesi ve emeğin milli gelirden daha fazla pay alması, yetecek ücretin belirlenerek verilmesi sağlanmalıdır. İşsizlik ve yoksulluğun önlenmesi Türkiye'nin sosyal sorunlarının çözümüne temel oluşturacak ve refahın daha geniş kesimlerce paylaşılmasını sağlayacaktır. Sendikal örgütlenmenin önündeki

engellerin kaldırılması, öncelikle bir konu olarak gündemde yerini korumaktadır” (<http://turkis.org.tr>, 2021)<sup>6</sup>.

HAK-İŞ, Türkiye'nin İhtiyaç Duyduğu Yeni ve Sivil Anayasa İçin Tüm Kesimleri Sorumluluk Almaya ve Gayret İçinde Olmaya Davet Eder” başlıklı bir kararı bulunmaktadır ([www.hakis.org.tr](http://www.hakis.org.tr) , 2021).

DİSK, CHS'ni tek adam tek parti yönetimi olarak değerlendirmiştir.

Sermaye ve iş dünyasının güçlü temsilcisi TÜSİAD Başkanı şu görüşleri dile getirmiştir: “Kurallara ve demokratik değerlere dayalı liberal düzenin karşısında bir yandan Çin'in temsil ettiği devlet kapitalizmi var, diğer yandan da sistemin kendi içinde popülizm, korumacılık ve herkesin kendi başının çaresine bakmasını savunan tek taraflılık dinamikleri var. Her ikisi de sistemin karmaşık sorunlarına çözüm üretmekten uzak alternatifler. Daha gerçekçi bir alternatif, liberal demokratik düzenin kendi içinden daha kapsayıcı şekilde reforme edilmesi eğiliminin ağırlık kazanmasıdır. ABD başkanlık seçimlerinin nasıl sonuçlanacağı hangi eğilimin ağırlık kazanacağı konusunda belirleyici olacak. Liberal düzenin diğer ayağını oluşturan AB'nin de çoklu krizlerini aşma yolunda bu yılın içinde attığı adımlar özellikle salgının ilk döneminde ortaya çıkan dağılma riskini bertaraf etti. AB'nin başta parasal birliğin mali birlikle tamamlanması yönünde umut verici ama yeterli olmayan bir aşama sağladığını söyleyebiliriz. Bazı üye ülkelerde hukuk devleti alanında yaşanan sorunların da daha yakın bir gözetime tabi olacağını görüyoruz. Aynı şekilde iklim krizini,

---

<sup>6</sup> <http://turkis.org.tr/ANAYASA-DEGISIKLIGI-ULKEMIZ-ICIN-HAYIRLI-OLSUN-dpn3454-pn31>

salgınla mücadeleyi ve dijital gündemi de bu küresel yönelime dahil etmek ve ortak sorunlara ortak çözüm aramak zorundayız.”  
(<https://tusiad.org> , 2021)

Diğer bir iş dünyası temsilcisi MÜSİAD (Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği) Genel Başkanı Türkiye'de 2018'den bu yana uygulanmaya başlanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin, alınması gereken kritik kararlar ve gelişmelere hızlı yanıt verebilme açısından ekonomiye önemli getiriler sağladığını kaydetmiştir  
([www.sabah.com.tr](http://www.sabah.com.tr), 2021).

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) 2013 Ekim'inde Prof. Dr. Levent Köker'e hazırlattığı Yeni Anayasada Temel İlkeler ve Hükümet Sistemi Tercihleri başlıklı raporda başkanlık ve parlamenter sistem tercihleri üzerinde durulmuştur.

Birlik Vakfı da 2012 yılında hazırladığı teklifte, parlamenter sistemin doğurduğu sorunlara karşılık başkanlık sistemi önermiştir  
([www.birlikvakfi.org.tr](http://www.birlikvakfi.org.tr), 2021).

Türkiye Barolar Birliği de 2007 yılında bir öneri hazırlamıştır (-  
<http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr>).

Anayasa önerilerinde ideolojik bakış açısı önemli olmakla birlikte vatandaşın günlük hayatı ilgilendiren konuların da gözetilmesi gerekir. Bu nedenle, yapılan çalışmalardaki ortak tekliflerin anayasal hüküm haline gelmesi üzerinde durulabilir.

***2020 AB İlerleme Raporu***

Avrupa Birliği üyelik başvurusu olduğundan AB ilerleme Raporlarını da bakmakta yarar vardır. 2020 AB İlerleme Raporunda konuya yaklaşım şöyledir: “Anayasal mimari; yasama, yürütme ve yargı arasında sağlam ve etkili bir güçler ayrılığını temin etmeden, yetkileri, Cumhurbaşkanlığı düzeyinde toplamaya devam etmiştir. Etkili bir denge ve denetleme mekanizması bulunmaması nedeniyle yürütmenin demokratik hesap verebilirliği seçimlerle sınırlı kalmaktadır. Söz konusu koşullar altında, demokratik standartların, hukukun üstünlüğünün ve temel özgürlüklerin gözetilmesi konusundaki ciddi gerileme devam etmiştir. Siyasi kutuplaşma, TBMM içinde yapıcı diyalogu engellemeye devam etmektedir. Yürütmenin TBMM tarafından denetlenmesi hâlâ yetersizdir. Cumhurbaşkanlığı sistemi kapsamında, birçok düzenleyici kurum ve Merkez Bankası, bağımsızlıklarına zarar verecek şekilde, doğrudan Cumhurbaşkanlığına bağlanmıştır” ([www.ab.gov.tr](http://www.ab.gov.tr), 2021).

### ***Çözüm Bekleyen Konular***

İster CHS lehinde isterse aleyhinde olsun, Türk halkı demokrasi, insan hakları, iktisadi kalkınma, adil gelir dağılımı, devletin bekası ve milletin gibi pek çok konuda ortak görüştedir. Bunların nasıl sağlanacağı konusundaki ideolojik yaklaşımlar farklı olsa da ortak hedefler vardır. CHS bu hedeflere ne kadar yakındır veya ne kadar uzaktır? CHS hayatın kolaylaşmasını sağlamış mıdır?

Mahkemelerde açılan dava sayıları yıllar itibariyle artmakta, dava süreleri de uzamaktadır. CİMER’e başvuru ve şikayet konuları da önemli miktara ulaşmıştır. Hak arama kültürünün yaygınlaşması ve

hukukun üstünlüğünün sağlanması için merkezi ve yerel yönetimlerin hesap verebilirliği, şeffaflık ve etkinlikleri için Kamu Denetçiliği Kurumuna başvuru yıllar itibariyle artış göstermektedir. Tüketici hakem heyetlerine başvurular da önemli sayılara ulaşmıştır.

Devlet bürokrasisinde pek çok konu üzerinde çalışılmakla beraber yeterli adım atılmamasından şikayet edilmektedir. Bunlar arasında kamu kesiminde çalışanların farklı statülerde oluşu, ücret ve maaşlar arasında dengesizlik, kamu kesiminde taşeron eleman istihdamının sürmesi, kamu personelinin verimliliğinin düşük olması, pek çok personelin pasif konumda tutulması sayılabilir. Ayrıca üst düzey kamu personelinin atamaları sıkça eleştirilmektedir.

Merkezi ve yerel yönetimlerin yetkilerinde karmaşa, kentsel dönüşüm ve doğal afetlerle ilişkin sorunlar, kırsal kesim-kentsel kesim arasındaki koordinasyon eksikliği, şehirleşmenin kentsel rantlara kurban edilmesi, şehirlerde trafik, altyapı, çevre kirliliği gibi alanlarda verimli sonuçlara ulaşılamaması, site yönetimleri konusunda yasal eksiklik ve bunun sonucunda müteahhitlerle bunlardan taşınmaz satın alanlar arasında uzun yıllar süren ihtilafların artması bir yönüyle yasal düzenlemeleri-değişiklikleri gerektirmektedir. Yine ekonomi alanında piyasaların düzenlenmesi önem arz etmektedir. Nitekim iş yapma güvenliği, yaşam memnuniyeti gibi endekslerle de sistem değişikliğinden beklentileri ölçmek mümkündür.

## **Seçilenler Demokrasiyi Ne kadar Temsil Ediyor?**



Anayasal iktisat teorisine ve aynı varsayımları kullanılan Kamu Tercih Teorisi göre, demokrasiyi yozlaştıran iktisadi faktörlerin önemlileri; mutlak gücün kötüye kullanılması, iktisadi bireyin toplumun aleyhine olabilmesi, rasyonel bireylerin ilgisizlikleri ve bilgisizlikleri, oy ticareti, siyasi miyopi, çoğunluk tercihinin irrasyonel olabilmesi ile ortalama seçmenin kolektif kararlarda etkili olmasıdır. Bu düşündekilere göre günümüzde “çıkarcı grupları demokrasisi” ile seçmen ile siyasetçi arasındaki oy verme-çıkarcı pazarlığı halk egemenliğini benimseyenlerde sükutu hayale neden olmuştur.

Halk hakimiyetine dayanan demokrasilerde önce “çoğunluk hakimiyeti”, sonra “siyasal iktidar hakimiyeti”, yani seçimi kazananların hakimiyetine ve arasından da “genel başkan hakimiyetine” dönüşmektedir. Devlet önemli kaynak dağıtıcısı olduğundan lobicilik, rant kollama, suiistimal ve rüşvet gibi ahlaki sorunlar artmaktadır. Yasama yetkisi ile yönetme yetkisi aynı temsili meclislerde birleşmesi halinde dilediği yasayı yapma imkanı tanıdığı için hukuka bağlı olma gereği duyulmamaktadır. Demokrasiyi yozlaştıran sadece siyasetçiler olmayıp, kişisel çıkar peşinde koşarak oyu siyasi bir şantaj olarak kullanan oy ticareti yapan seçmenler de sorumludur. Popülizm bunun en yaygın görünüşüdür. Örneğin büyükşehirlerin ulaşım, su ve kanalizasyon, çevre sorunları önemli boyutlarda olup çözülmediği takdirde ileriki yıllarda/nesillerde daha büyük maliyetlere sebep olacağı halde, ulaşım ve su tarifelerinin çok düşük rakamlarda olmasını oylamaya bile gerek yoktur. Böyle bir teklif belediye meclislerince özellikle siyasi rekabetin arttığı dönemlerde oybirliği ile kabul edilerek, her siyasi grup bu tür kamu hizmetlerinin

tarifelerini kendilerinin düşürdüğünü ifade etmekte yarışmaktadır. Ancak bu hizmetleri sürdürmekte zorluk çeken idareler bir süre sonra yatırım yapmak şöyle dursun, basit onarımları yapabilmek için bile mali sıkıntı çekmektedir. Böylece tüm hizmetler aksamakta veya yeterli görülememektedir. Bu nedenle iktisat politikalarının anayasaya devredilmesinin olumsuzlukları daha fazla olmakla beraber özellikle yarı kamusal nitelikli malların fiyatlandırılmasında popülizme önleyici kuralların belediye meclislerinin uyması şartı getirilebilir.

Kamu idareleri arası mali ilişkilerin düzenlenmesi, para politikasına hükümetin müdahale etmemesi ve dış ticaretin bazı kurallara bağlanması üzerinde durulabilir.

İktidarlar ilk yıllarında ciddi yatırımlar ve reformlar yaparken, sonra yıllarda işletme körlüğü gibi siyasi körlük onlarda da meydana çıkmaktadır.

Seçilen milletvekilleri için genel eleştirilerden birisi, bunların kendileri için özlük hakları konusunda kendilerini çok kayıran kanunların çıkarıldığıdır. Buna bir örnek; 5335 sayılı kanunun 30/1 maddesiyle, üniversite öğretim üyesi olup da emekli olan milletvekillerinin eski kadrolarına dönme imkanları verilmiş, ancak sadece ders ücreti alabilecekleri belirtilmişti. Bu konuda Sayıştay Temyiz Kurulunda 2016 yılında bundan başka bir maaş alamayacağına karar verilmişti. Ancak daha sonra bu kapsamdaki öğretim üyelerinin emekli maaşı yanında üniversiteden de maaşlarını alabileceklerine dair bir tasarı TBMM’de kabul edilmiş, sonra bu yasa 2019 yılında Anayasa Mahkemesi’nce de anayasaya aykırı bulunmamıştır. Aynı şekilde

belediye başkanı veya belediye meclis üyesi olarak seçilmiş bir öğretim üyesine aynı hak verilmemektedir. Pek çok açıdan hukuka ve etik ilkelere aykırı bu yasa ile emekli milletvekilinin görev yaptığı üniversiteden ayrıca bir maaş almasının yasa ile düzenlenmesi, meclisin yetkisini kötüye kullanma olarak değerlendirenler olabilir.

Filozof, İskender'e der ki;  
Ey Melik! Sana düşen görev, tüm işlerinde i'tidal üzerine olmaktır. Çünkü fazlalık ayıp, eksiklik ise acizliktir. (Ebu Said el-Hadimi)

## **Ortak Çözüm Nasıl ve Ne Zaman Bulunabilir?**

Hem Cumhuriyet İttifakı hem de Millet İttifakı anayasa değişikliğinin gerekliliği üzerinde durmaktadır. Cumhuriyet İttifakı mevcut CHS'nin iyileştirilmesi, Millet İttifakı güçlendirilmiş parlamentoyu savunmaktadır. Son değişikliğin kabul oranının % 51 civarında olması ve çeşitli mecralardaki araştırmalar kabul veya ret farkının çok küçük bir sayı olacağını göstermektedir. Oysa anayasa değişikliğinde niteliği gereği ekseriyetin kabulleneceği oranlara ulaşılması beklenir.

Geçtiğimiz belediye seçimleri öncesinde, muhalefet partileri yerel demokrasinin işlemlerini eleştirmişler, iktidar partileri de yeniden

kazanırız kanaatiyle mevcut durumu savunmuşlardı. Ancak birebir konuşmalarımızda her iki tarafın da özellikle belediye başkanlarının görev ve sorumlulukları ile belediyelerdeki şeffaflık ve hesap verebilirlik hakkında tereddütleri vardı. Seçim sonrasında özellikle büyük şehirlerdeki belediye başkanlıklarını Millet İttifakının kazanması, buna karşılık belediye meclislerinde Cumhur İttifakının çoğunlukta olması tartışmaları taraflar bakımından tam zıt istikametlere itmiştir: Cumhur İttifakı belediye başkanlarının yetkilerinin fazla olduğu, Millet İttifakı ise yetkilerinin kısılmaması gerektiğini iddia etmeye başlamışlardır.

Dolayısıyla partilerin uygun zamanda, makul ve tarafların kabul edebilecekleri çözümlerde birliktelik sağlamasıyla siyasal sistemin işletilmesi gerekir.

Benzer durum Cumhurbaşkanının yetki ve sorumlulukları ile icraatları hakkında da geçerlidir. Zira her iki taraftan da sistemden ziyade tartışmalar şahıslar üzerinden yapılmaktadır. Yani adayların kimler olacağı tartışılmaktadır. Kamuoyunun beklentisi ise sistem iyileştirilecekse bunun nasıl yapılacağı veya güçlendirilmiş parlamenter sisteme geçilecekse neler önerildiğidir.

Muhalefet Partisinin resmi görüşü olmamakla beraber, CHP İstanbul milletvekili ve Meclis Anayasa Komisyonu üyesi İbrahim Ö. Kaboğlu, Cumhurbaşkanı ve AK Parti genel başkanı R. Tayyip Erdoğan'ın yeni anayasa çıkışını "Parti başkanlığı yoluyla devlet ve hükümet üzerindeki yönetim tekeli sona erdirmek mi, yoksa pekiştirmek için mi?" sorusuyla, ön koşul olarak Cumhurbaşkanının parti başkanlığından

çekilmesini ele almıştır. Ayrıca bu sistemi “Türkiye anayasa adına bir fiili ve keyfi yönetimle karşı karşıya” eleştirisi yapmıştır (<https://www.evrensel.net>, 2021).

Muhalefet kanadında HDP Şırnak Milletvekili ve Meclis Anayasa Komisyon Üyesi Hüseyin Kaçmaz, da ülkenin kaderinin tek kişiye bırakıldığı eleştirisine getirmekte ve “yeni bir anayasanın genel çerçevesi toplumun kendisi olmalıdır. Yani toplumun tamamını kapsayacak. Vatandaşlık tanımından tutalım farklı dil, kültür, inanç vb. gerçeklikleri esas ve güvence altına almalıdır. Anayasa bir kişinin ve bir topluluğun çıkarlarına dönük değil tamamıyla bir toplumun çıkarlarına ve bu çıkarların güvence altına alınmasına yönelik yapılmalıdır. Türkiye gibi bir halklar bahçesinin tüm halklarını kapsamlıdır. Yani eşit yurttaşlık temelli yeni bir anayasa ihtiyacı toplumun tümünün beklentisidir” (<https://www.evrensel.net>, 2021) demektedir.

Mevcut durumla ilgili tartışmalarda bazı hukukçular (Prof. Dr. Korkut Kanadoğlu), yürütmenin AYM ve HSK üzerinde belirleyici hale geldiğinden, bu duruma son verilmesi gerektiğini belirtmekte ve tercihini Alman anayasasındaki hükümlerden yana kullanmaktadır ([www.sozcu.com.tr](http://www.sozcu.com.tr), 2021).

Yine hukukçu akademisyen Prof. Dr. Kemal Gözler, eleştirisini şöyle yapmıştır: “Hatırlanacaktır; Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi, bu sistemin, parlâmenter hükûmet sistemine nazaran daha hızlı, daha etkili, daha istikrarlı bir hükûmet sistemi olduğu iddiasıyla Türkiye’ye getirildi. Bu sistemin taraftarlarına göre, Cumhurbaşkanlığı hükûmet

sistemine geçilince, kararlar bir kişi tarafından alınacağı için, daha rasyonel, daha etkili ve daha hızlı bir şekilde alınacaktı. Koalisyon hükûmetleri de olmadığı için daha istikrarlı bir şekilde ülke yönetilecekti. Peki öyle mi oldu? Hayır. Hatta tam tersine. Sistem hiç de rasyonel işlemiyor. Sistemde daha ilk günden itibaren pek çok fahiş hukukî hatalar yapıldı. Sistem hiç de istikrarlı değil. Sistemde çıkan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri hemen arkasından tekrar değiştiriliyor, tekrar tekrar düzeltiliyor. Daha da önemlisi sistem hiç de iddia edildiği gibi hızlı bir şekilde çalışmıyor. Cumhurbaşkanı, çıkarması gereken kararları, bunlar için öngörülen süreler içinde çıkaramıyor. Kararların çıkmasında gecikme yaşanıyor. Hatta hiç çıkarılmayan kararlar var.” (www.anayasa.gen.tr, 2021)

Siyasetçilerin söylemlerinde mevcut anayasanın darbe ürünü olması vurgulanmakta ve sivil bir anayasa üzerinde durulmaktadır. Ancak “kırmızı çizgiler” sıkça vurgulanmaktadır. Bu da sonuca gitmeyi zorlaştırmaktadır.

### **Çift Meclis Sistemi Kurulması**

Milli iradenin tecelli ettiği meclisin oluşumu kadar bunun tek veya çift meclis oluşu önemlidir.

Başgil, 1950’li yıllarda çift meclisli sistemin gerekliliğinden bahsederken, tek meclisin sakıncaların hatırlatır. Zira halk tarafından seçilenler genellikle bir lider tarafından seçilmekte ve halk da bunları

meclise göndermektedir. Bunların yetişme tarzları ve kültürleri gereği daha hareketlidir, oysa kanun yapmada çoğu kere teenni ve ileri görüşlülük gerekir. Yani halk meclisleri hissi hareket eder, oysa bunu dengeleyecek bir de akıl olması gerekir. Bu da ayan meclisi veya senatodur.

İkinci meclis birinci meclisten farklı zamanlarda seçileceğinden devletin iç ve dış politikalarının koruyucusunu, yeniyi eskiye bağlayan bir denge unsuru olur. Başgil bunu şöyle bir mantığa dayandırır: “Terakki ve medeniyetin değeri ve hayat için faydası, öne ve arkaya bakmadan ilerlemekte değildir; hesaplı ve muvazeneli yürümektedir (Başgil, 2009: 150).” Aynı zamanda ikinci meclis (senato) üyeleri özellik itibarıyla daha farklı olacağından kanunların daha tutarlı çıkmasını sağlar. Çünkü tek mecliste yapılan kanunların birçoğu tutarlı olmayıp, toplum için ciddi huzursuzluklara da sebep olabilmektedir. Özellikle Anayasa Mahkemesi olmazsa bu eksiklik daha fazla ortaya çıkar. Tek meclisler daha fazla israfçı kanunlar yapmaktadır. Yine Başgil, sağcı ve solcu bütün totaliter sezarizm taraftarlarının hep bir ağızdan tek meclis usulünü savunduğunu belirtir (Başgil, 2009: 156).

Bilindiği gibi 1961 Anayasası ile Cumhuriyet Senatosu anayasal bir kurum olarak kurulmuştur<sup>7</sup>. Bu anayasanın 70. maddesine göre,

---

<sup>7</sup> 1924 Anayasasının hazırlığı sürecinde senato da gündeme gelmiş ancak inkılapların henüz tamamlanmamış olmasından dolayı hızlı icraat yapılması için tek mecliste karar kılınmıştır. Temsilciler Meclisi Tutanaklarında, senatonun kurulmasının gerekçeleri olarak tek meclisteki iktidar partisinin baskısını önlemek, Cumhuriyeti korumak belirtilmiştir. Senatonun yasama çalışmalarına katkısı yanında rejimin korunmasında da etkisi olduğu bazı siyasetçiler tarafından ifade olunmuştur. Mesela, 1995 yılı Anayasa değişikliği görüşmelerinde Demokratik Sol Parti genel başkanı Bülent Ecevit, Cumhuriyet Senatosunun haksız ve önyargıyla kapatıldığını oysa bu kurumun

Cumhuriyet Senatosu, genel oyla seçilen yüz elli üye ile Cumhurbaşkanınca seçilen on beş üyeden kuruludur. Ayrıca Tabii Üye denilen, Milli Birlik Komitesi üyeleri de aynı hükme tabidirler. Tabii üye olarak Cumhuriyet Senatosuna katıldıktan sonra bir siyasî partiye girenlerin tabii üyelik sıfatı, partiye girişlerinden sonraki ilk Cumhuriyet Senatosu üyeliği seçimi tarihinde sona erer. Madde 72’de Cumhuriyet Senatosuna üye seçilebilmek için şartlar belirtilir. Bunlar; kırk yaşını doldurmuş olmak ve milletvekili seçilmeye engel bir durumu bulunmamaktır. Anayasa başkanınca seçilenlerin en az onunun bağımsızlardan seçilmesi ve seçilecek üyelerin çeşitli alanlarda seçkin hizmetleriyle tanınmış kimse olmaları şartı getirilmiştir. Senato üyeliği altı yıldır, süresi bitenler yeniden seçilebilir. Genel oyla veya cumhurbaşkanı tarafından seçilen senato üyelerinin üçte biri her iki yılda bir yenilenir. Anayasanın 73. maddesinde cumhuriyet senatosu ile ilgili hükümler yer almıştır.

1961 Anayasasına 92. maddesine göre, “Kanun tasarısı ve teklifleri önce Millet Meclisinde görüşülür.

Millet Meclisinde kabul değiştirilerek kabul veya reddedilen tasarısı ve teklifler Cumhuriyet Senatosuna gönderilir.”

Selçuk da günümüz sağlıklı hukuk düzenlemeleri için “Senato’nun” yeniden oluşturulmasından yanadır (Selçuk, 2019: 886). Yine uzun süre avukatlık ve milletvekilliği yapmış olan bazı hukukçularla yaptığımız görüşmelerde, TBMM’de gündeme gelen kanun tasarılarının veya bir

---

rejime ve yasama çalışmalarına olumlu katkıları olduğunu belirtmiştir. (Neziroğlu, İrfan. 2008, 105)



kısmı kabul edilen bazı kanunların “fecaat” olduğunu belirtmişlerdir. Bunda tecrübesiz milletvekilleri yanında menfaat ilişkilerinin etkili olduğu, bu sebeple çözüm olarak tecrübeleri sabit olan kişilerin genel olarak genel menfaati-kamu menfaatini esas alacaklarından dolayı istişare makamı niteliğinde senato kurulmasının yerinde olacağı belirtilmektedir.

Yargının artan fonksiyonu ile ilgili olarak hakimler hükümeti veya yargı iktidarının (jüristokrasi) yargının siyasal kurumlar üzerindeki vesayeti olup, halka karşı yargının iktidarı demektir. Burada mahkemeler hukuk dışına çıkarak kendi siyasi görüşleri doğrultusunda karar alırlar. Siyasal iktidar veya siyasal mekanizma zayıf kalarak çözüm üretemez hale gelirse yargı iktidarı da genişlemekte, bu da diktatör veya monarkı akla getirmektedir (Fendoğlu, 2019: 531).

Fendoğlu, denge-denetim açısından, parlamentoda bir komisyon oluşturularak üst kademe yöneticileri ile ilgili atamaları paylaşma önerisini yapmaktadır. Böylece yasama ile yürütme arasında denge-denetim sağlanmış olabilir. Ayrıca dar bölge seçim sistemi önerilmektedir (Fendoğlu, 2019: 549). Nitekim ABD’de 1978 yılında yapılan düzenleme ile Kamu Hizmetleri Reformu Yasası ile personel yönetim dairesi kurularak Senato’ya önemli yetkiler verilmiştir (Gülener, 2017: 277).

Senato kuvvetler ayrılığı prensibini pekiştirmek ve denge-denetim mekanizmasını kurmak bakımından da değerlendirilebilir.

## **Sonuç ve Öneriler**

Türkiye’de son iki anayasa askeri müdahalelerden-darbelerden sonra askeri oligarşi, büyük bir kısmı akademik oligarşiden oluşan anayasa hukuku profesörlerince yapılmış, ama vesayet anayasası olarak tartışmaları beraberinde getirmiş, haylice değişikliklere maruz kalmıştır.

Askeri müdahalelerle kanaatimizce en çok kayba uğrayan başta devlet ve millet olmakla beraber askeriye ve askerler oldu. Zira askeri darbeleri yaparak Başbakan ve bakanları idam edenler, siyasi yasak getirenlerin hiçbiri, hiçbir düşünce tarafından savunulamamakta, kötü şöhretler ve anılarla anılmaktadır. Siyaset ve siyasi partiler bir süre sonra kendilerini topladılar.

Anayasal düzenlemeler sadece somut hükümler olmayıp, bunun dayandığı etik ilkeler önem taşır. Adalet kendisine yapılmasını istemediğin bir şeyi, başkasına yapmamaktır. Bunun dayanağı olan ahlak ve hakkaniyet anlayışının eksikliği toplum olarak en önemli sorunlardan birisidir.

Demokratik teamüllerin korunması ve yeni teamüller oluşması siyasi kültürün pekişmesi bakımından önemlidir. Toplumsal kaosun oluşmasına engel olunması için siyasal söylemler ve faaliyetlere dikkat edilmelidir. Nitekim muhalefet konumundaki söylenenler, iktidar halinde aksine davranıldığı sıklıkla belirtilmektedir.

Hükümet sistemleri siyasal, hukuki ve ekonomik faktörlerce etkilenmekte ve buna karşılık etkili de olmaktadır. Siyasal faktörler içerisinde siyasal partilerin yapısı, seçim sistemleri ve kurumsal yapılar önemli rol oynamaktadır. Ekonomik faktörler olarak enflasyon, işsizlik, faiz oranları ve döviz kurları ön plana çıkan unsurlardır.

Başkanlık ve parlamenter sistemin kendisine özgü zaafı bulunmaktadır. Bazı zaafı sistemden daha ziyade ülkenin içinde bulunduğu konjonktürden kaynaklanmaktadır. Nitekim başkanlık sisteminde olduğu gibi parlamenter sistemle yönetilen ülkelerde de otoriterleşme önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Parlamenter sistemle yönetilen bazı ülkelerde siyasal ve ekonomik kriz gibi olağanüstü dönemlerinde, hızlı karar alma, eşgüdüm ve istikrar sağlama gibi öne çıkan nedenlerle; başbakanlar, parlamentoyu devre dışı bırakmak suretiyle parlamenter sistemi, fiili olarak başkancı bir yönetim anlayışına doğru evirmeye başlamıştır.

OECD ve G-20 ülkeleri üzerine yapılan araştırmalara göre, başkanlık ve parlamenter sistemlerde politik ekonomi açısından her iki hükümet sisteminin birbirine üstünlük sağladığı alanların bulunduğu sonucuna varılmıştır. İktisadi büyüme, GSMH'dan alınan pay ve işsizlik oranı bakımından başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler daha iyi ekonomik performans sergilemektedirler. Buna karşın kişi başına düşen milli gelir, enflasyon, cari işlemler dengesi, DYY ve ekonomik özgürlük endeksi bakımından ise parlamenter sistemle yönetilen ülkeler, başkanlıkla yönetilen ülkelere göre daha başarılı performans ortaya koymaktadırlar.

İnsan hakları ve özgürlükleri ihlalleri bazı hallerde birkaç olaya irca edildiğinden kutuplaşma oluşturmaktadır. Halbuki insan hakları ihlali bir kişi olsa bile gözden kaçırılmamalıdır. Ancak bunun birkaç kişi veya gruba indirgenmesi burada ayrı bir oligarşinin varlığını göstermektedir.

Siyasi partiler demokrasiler için vazgeçilmezdir. Ancak bunların çalışmaları ne kadar demokratiktir? Yani parti içinde demokrasi ne kadar işletilmektedir ki, tüm ülkeye demokrasi getirebilsinler.

Siyasi parti liderlerinden pozitif liderlik beklenir. Olayları rasyonel ve bütünleştirici anlayış içinde değerlendirme ve topluma olumlu yön vererek, kutuplaşmış siyasal söylemlerden kaçınarak sistemdeki aksaklıklar giderilsin.

Kamu yönetiminde, açıklık, hesap verilebilirlik, şeffaflık ve yönetim gibi kurumsal ilkelerin oluşmasında siyasal sistemin etkisi vardır.

Demokrasi tecrübedir; toplum genel olarak aşırı politize olmak yerine ortak noktalar üzerinde yoğunlaşmak daha ziyade entelektüel kesimin görevidir. Herhalde temel insan haklarına saygı duyulması, terörün her türlüsüne karşı konulması, onurlu bir hayat için iktisadi gelişmenin sağlanması önem taşır.

CHS'ne yönelik eleştiriler şu konularda toplanabilir: Mevcut sistemde, halk tarafından doğrudan seçilen Cumhurbaşkanı tek başına yürütme organıdır. Cumhurbaşkanı, bütün devlet üst bürokrasisini tek başına çıkaracağı kararnamelerle dilediği gibi düzenleyebilir, istediği birimleri kurabilir, istemediği birimleri lağvedebilir, istediği her tür atamayı tek bir imza ile yapabilir. Cumhurbaşkanının yürütme yetkisini kullanım biçimi, TBMM'nin onayına veya denetimine tabi değildir. Dahası, Cumhurbaşkanı'nın askeri bürokrasi de dâhil, devlet bürokrasisinde yapacağı düzenleme ve değişiklikler, TBMM tarafından bir kanunla dahi geriye çevrilemez. Cumhurbaşkanı'nın bu geniş kapsamlı ve tek taraflı kullanılacak olan yetkilerinin olsa olsa yargı organı tarafından denetlenebileceği düşünülebilir. Ancak 2017 sonrası düzende yargı

organı, Cumhurbaşkanı'nın sahip olduğu atama yetkileri nedeniyle ve tabii Cumhurbaşkanı'nın aynı zamanda TBMM'deki çoğunluk partisinin de genel başkanı olması bakımından, neredeyse bütünüyle Cumhurbaşkanı'nın kontrolünde bir organ haline gelmiş bulunmaktadır.

Cumhurbaşkanı halen aynı zamanda parti genel başkanıdır. Bu durum devlet yönetiminde zafiyet meydana getirdiği gibi siyasi taraftarlıklara yol açmaktadır. Bu düşüncede olanlar cumhurbaşkanının siyasi tarafsızlığı üzerinde durmaktadırlar.

Türkiye CHS'yi üç yıldan beri denemektedir. Günlük siyasal söylemler bir yana sistemin yeniden düzenlenmesi tüm siyasal gruplar tarafından dile getirilmektedir. CHS taraftarı AK Parti 'İyileştirilmiş Cumhurbaşkanlığı Sistemi' ile kamuoyu önüne çıkmaktadır. Farklı öneriler üzerindeki tartışmalarla yürütölen çalışmaların özünü, 'hak ve özgürlüklerin çerçevesinin genişletilmesi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin 3 yıllık uygulamasından edinilen tecrübe ile sistemin belli yönlerinin revize edilmesi' oluşturmaktadır. Toplantılarda, 'Cumhurbaşkanının kararname yetki çerçevesinin daha net çizilmesi, gensoru ve güven oylamasına benzer bir sistemle Meclis'in denetim yetkisinin artırılması, bazı bakanların atanmasının ABD'deki gibi Meclis'in onayına bağlı olması, yürürlükten kaldırılan sözlü soru önergesi sisteminin geri getirilmesi, bu kapsamda bakanların belli günlerde Meclis Genel Kurulunda milletvekillerinin sözlü sorularını cevaplaması' gibi öneriler tartışılmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı Sisteminin taraftarı ve paydaşı olan MHP genel başkanı sistemin oturması için zaman alacağını, ancak bu sistemin halk tarafından kabul edildiğini, eksiklerin giderilmesi için çalışma yaptıklarını dile getirmiştir. Muhalefet kanadı da parlamenter sisteme dönme isteğini sıkça dile getirmekte, buna imkan tanımak için erken seçimi dile getirmekte, ancak somut öneriler zayıf kalmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin mevcut haliyle aşırı uçların etkilerine maruz kalma riski artmıştır. Cumhur İttifakı mevcut sistemin iyileştirilmesi, muhalefette Millet İttifakı erken seçimde ısrar ederken güçlendirilmiş parlamenter sistem üzerinde durmaktadır. Bu durumda sistem tıkanmaya doğru gitmektedir. CHS yerine tekrar eski sistemin güçlendirilmiş parlamenter sistem olarak geri gelmesinin Millet Meclisinde siyasi partiler tarafından kabul edilmesi veya referanduma gitme ihtimali çok düşük gözükmektedir. Bu takdirde her iki tarafın ortak birleşme noktası, cumhurbaşkanının yetkilerinin kontrol edileceği “senato”nun kurulmasıdır. Böylece sistem “tek adam” sistemi olmaktan kurtulup, üst düzey görevliler ABD’de olduğu gibi senatonun tasvibiyle atanabilecek, bu kurumla cumhurbaşkanına politika oluşumunda destek olacaktır. Çünkü yeni sistemde kurulan politika kurulları ile istişare kurulunun etkin olamadığı iddia edilmektedir.

İnatlaşma ve popülizm siyasi partilerin oy beklentisini artırmaktadır. Oysa siyasi kültürün kutuplaşma ve devlet kesesinden saçıp savurma yerine toplumun ortak değerleri ve rasyonalite üzerine oturtulması hem iktisadi kalkınmaya zemin hazırlayacak hem de bireysel ve toplumsal huzurun yaygınlaşmasına katkı sağlayacaktır.

Yakın tarihimiz siyasi parti liderlerinin rekabeti-inatlaşması konusunda bayağı zengindir. 1960 öncesinde Bayar-İnönü rekabeti 1960'larda ortak resimle; 1980'de 124 kez cumhurbaşkanı seçim turu yapılmasına rağmen cumhurbaşkanı seçilememesi ve arkasından 1980, 12 Eylül askeri darbesi ardından Demirel-Ecevit çekişmesi, daha sonra DYP-DSP koalisyonu kurulmuş ve Demirel cumhurbaşkanı seçilmiştir. Oysa bu aradaki askeri müdahaleler ve siyasi ihtilaflar devlete ve millete ciddi kayıplar vermiştir. Bu nedenle önerimiz, yeni anayasa değişiklikleri önerilerinin siyasi liderler tarafından ortak olarak, tabii herkesin farklı teklifiyle, kamuoyuna ilan edilmesidir.

Seçimlerden önce ortak noktalarda uzlaşmak daha uygun zamandır. Zira seçimle birlikte bir grup güçlenmekte veya beklentileri değişmektedir. Güçlü olan da gücünün bitmeyeceğini sanmaktadır. CHS sisteme taraftar olanlarda sistemin eksikliklerini veya beklentilerin karşılanamamasını doğururken, sistemi benimsemeyenlerde iktidara gelme hevesini artırmıştır. Bunun için zaman geçirmeden, seçim sath-ı mailine girmeden toplumun geniş bir kesiminin uzlaşacağı kırmızı hatlara dokunmayan anayasal değişikliklerin gerçekleştirilmesidir. Kırmızı çizgiler denilen konular zamana bırakılabilir.

Bazı sorunları zaman çözmekte veya zamanla herkes değişmektedir. Önemli olan şahıslar üzerinden sistem düzenlemeyip, herkesin saygılı olacağı kurallar belirleyerek sistemin istikrarlı bir yapıya oturtulmasıdır. Sorun, sadece siyasette olmayıp bürokrasinin düzenlenmesi, oligarşik yapılara meydan verilmemesi de gerekir.

Dış sorunların çözümü veya dirençliliği iç sorunlarla başa çıkmakla yakından ilişkilidir. Zira ekonomisi sıkıntıda, iç sorunlarla boğuşan bir toplum dış sorunlarla baş etmekte de zayıf kalır. Halbuki Türkiye fırsatları ve tarihi misyonu ile büyük sıkıntıları aşacak güçte olduğunu makro ekonomik göstergeler işaret etmektedir.

Muhalefetin bu talebin gerçekleşmesine yönelik adımlar atılmadan, yeni bir anayasa yapımı olasılığı mümkün görünmüyor. Gerek parlamentodaki sayısal dağılım gerekse kamuoyu araştırmalarına göre Cumhur İttifakının yüzde 40-45 aralığında seyreden oy tabanı veri alındığında, iktidar kanadının yeni anayasa talebinin karşılık bulması mümkün değil. Ayrıca politik kutuplaşmanın bu ölçüde yoğun olduğu bir konjonktürde toplumun tüm kesimlerinin uzlaşısı olmadan yeni bir anayasallaşma süreci başlatılacaksa, çok geniş bir uzlaşısı ile bu sürecin işletilmesi olmazsa olmaz. Aksi takdirde, yeni bir meşruiyet tartışması yaşanır.

## **KAYNAKÇA**

- Alkan, Haluk. (2019) Geleceğin Türkiye'sinde Yönetim. İLKE Geleceğin Türkiye Raporları-4, İstanbul.
- Başgil, Ali Fuat. (2009) Demokrasi Yolunda. Yağmur Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul.
- Başgil, Ali Fuat. (2019) Esas Teşkilat Hukuku, Birinci Cilt, Türkiye Siyasi Rejimi ve Anayasa Prensipleri. İstanbul, Yağmur yayınevi. (1960 tarihli basıdan tıpkı basım)



- Bayram, S. (2016). Başkanlık sistemi tartışmaları: Algılar, argümanlar ve tezler. İstanbul: SETA
- Bozbeyli, Ferruh. (2019) Ali Fuad Başgil. Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in Anısına Armağan. İÜ Hukuk Fakültesi Armağanlar Dizisi. OnikiLevha, İstanbul,. S.59-68.
- Dinçerler, Vehbi. (2020) Vesayete Direniş Meclis Konuşmaları. Semih Ofset Matbaacılık, Ankara.
- Ergül, T (2005). Başkanlık Sistemi. Ankara: Türkiye Barolar Birliği
- Fendoğlu, H. Tahsin. (2019) Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Denetimi (Karşılaştırmalı) Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in Anısına Armağan. İÜ Hukuk Fakültesi Armağanlar Dizisi. OnikiLevha, İstanbul. S.492-553.
- Gülenler, Serdar. (2017) *Başkanlık Sistemlerinde Denge ve Denetleme*. Türkiye'de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi. SETA, 7. Baskı
- <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr>, (2021), [http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/2007\\_Anayasa%20Taslagi\\_TBB.pdf](http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/2007_Anayasa%20Taslagi_TBB.pdf)
- <http://turkis.org.tr>, (2021), <http://turkis.org.tr/ANAYASA-DEGISIKLIGI-ULKEMIZ-ICIN-HAYIRLI-OLSUN-dpn3454-pn31>
- <https://tusiad.org>, (2021), <https://tusiad.org/tr/basin-bultenleri/item/10645-anayasa-ustunlugu-i-lkesinden-taviz-vermeyelim>

- [https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:IkG5McsvRi8J:https://www.yurtgazetesi.com.tr/baskanlik-sistemi-demokrasinin-olmazsa-olmazlari-makale,10145.html+%&cd=2&hl=tr&ct=clnk&gl=tr\)](https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:IkG5McsvRi8J:https://www.yurtgazetesi.com.tr/baskanlik-sistemi-demokrasinin-olmazsa-olmazlari-makale,10145.html+%&cd=2&hl=tr&ct=clnk&gl=tr)
- [https://www.ab.gov.tr/siteimages/trkiye\\_raporustrateji\\_belgesi\\_2020/turkey\\_report\\_30.10.2020.pdf](https://www.ab.gov.tr/siteimages/trkiye_raporustrateji_belgesi_2020/turkey_report_30.10.2020.pdf)
- [https://www.ab.gov.tr/siteimages/trkiye\\_raporustrateji\\_belgesi\\_2020/turkey\\_report\\_30.10.2020.pdf](https://www.ab.gov.tr/siteimages/trkiye_raporustrateji_belgesi_2020/turkey_report_30.10.2020.pdf)
- <https://www.evrensel.net>, (2021), <https://www.evrensel.net/haber/425043/toplumun-tum-kesimlerinin-talepleri-dikkate-alinmadan-anayasa-olmaz>
- Koç, Ayhan (2018). *Hükümet Sistemlerinin Ekonomik Performansı, Hükümet Sistemlerinin Politik Ekonomi Üzerindeki Etkileri OECD ve G20 Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, doktora tezi.
- Köker, Levent, 2013, Yeni Anayasada Temel İlkeler ve Hükümet Sistemi Tercihi, TESEV, İstanbul <https://www.tesev.org.tr/tr/research/yeni-anayasada-temel-ilkeler-ve-hukümet-sistemi-tercihi/>
- Miş, Nebi; Duran, Burhanettin. (2017) *Türkiye’de Siyasal Sistemin Dönüşümü v Cumhurbaşkanlığı Sistemi*. Türkiye’de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi. SETA, 7. Baskı
- Neziroğlu, İrfan. (2008) Türk Parlamento Hukukunun Temel Kavramları. Ankara, Seçkin yayınları.

- Selçuk, Sami. (2019) Cumhuriyet, Çağcıl Demokrasi ve Türkiye'nin Dönüşümü. Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in Anısına Armağan. İÜ Hukuk Fakültesi Armağanlar Dizisi. OnikiLevha, İstanbul. S.843-890.
- Sputniknews.com, (2021), <https://tr.sputniknews.com/20210114/chpnin-yeni-sistem-onerisi-sembolik-cumhurbaskani-1043576262.html>
- www.aa.com.tr, (2021), <https://www.aa.com.tr/tr/politika/millet-ittifaki-tutum-belgesi-aciklandi/1181225>:
- www.ab.gov.tr, (2021) [https://www.ab.gov.tr/siteimages/trkiye\\_raporustrateji\\_belgesi\\_2020/turkey\\_report\\_30.10.2020.pdf](https://www.ab.gov.tr/siteimages/trkiye_raporustrateji_belgesi_2020/turkey_report_30.10.2020.pdf)
- www.ajanshaber.com.tr, (2021), <https://www.ajanshaber.com.tr/hazirladiklari-taslak-ortaya-cikti-haber-464668>
- www.anayasa.gen.tr, (2021), <https://www.anayasa.gen.tr/cbhs-bilanco.htm>
- www.birlikvakfi.org.tr, (2021), <https://www.birlikvakfi.org.tr/Anayasa-Teklifi-y1521.html>
- www.hakis.org.tr, (2021), [https://www.hakis.org.tr/haberler.php?action=haber\\_detay&htype=1&id=3547](https://www.hakis.org.tr/haberler.php?action=haber_detay&htype=1&id=3547)
- www.memleket.com.tr, (2021), <https://www.memleket.com.tr/mhp-secim-beyannamesi-1406611h.htm>

- [www.sabah.com.tr](http://www.sabah.com.tr), (2021),  
<https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2021/03/18/musiad-baskani-kaandan-turkiyenin-buyumesinde-cumhurbaskanligi-hukumet-sistemi-vurgusu>
- [www.sozcu.com.tr](http://www.sozcu.com.tr), (2021),  
<https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/4-soru-4-cevap-yine-yeniden-anayasa-6242705/>
- Yayman, Hüseyin (2016) Türkiye’de Devlet Reformu ve Başkanlık Sistemi. İstanbul, Doğan Kitap.